image
not
available

OVER

DE GODGELEERDHEID

IN HET ALGEMEEN

EN HARE BETREKKING

TOT

HET ONDERWIJS OP 'S LANDS HOOGESCHOLEN

IN HET BIJZONDER.

DOOR

W. A. VAN HENGEL.

LEYDEN,
BIJ P. ENGELS.

1850.

GEDRUKT BIJ J. G. LA LAU.

VOORBERIGT.

Dit geschrift vervaardigde ik in de laatstverloopende zomermaanden, bij het bezoeken van vrienden en betrekkingen in verschillende oorden van ons Vaderland. Ik behielp mij daartoe van hetgeen ik vroeger had opgesteld of aangeteekend en van eenige weinige boeken, die mij op reis vergezelden. Van tijd tot tijd weêr te huis gekomen, achtte ik het onnoodig er veel meer aan te doen, dan te verbeteren, wat, mijns inziens, verbetering behoefde. Eene spoedige uitgave van het geschrift rekende ik, dat van eenig aanbelang zijn kon. Aan ieders verlangen zal ik wel niet voldaan hebben, te minder, daar ik velerlei gevoelens moest tegenspreken. Maar ik meen daarin met de meest mogelijke bescheidenheid te zijn te werk gegaan. Dezelfde bescheidenheid wacht ik dan insgelijks met regt

—

van de zoodanigen, die van een ander oordeel zijn. Ook aan zulke lezers zal mijn opstel, vertrouw ik, wel in handen komen, die mij hunne goedkeuring, althans in de hoofdzaken, niet weigeren. Mogt het tevens, hier en daar, tot overtuiging van andersdenkenden dienen! Mogt het, door Gods zegen, iets goeds voor volk en Vaderland helpen uitwerken!

LEYDEN,
7 *September* 1850.

Wij beleven een' tijd, waarin allerlei onvoorziene gebeurtenissen elkander met snelle vaart opvolgen. In de veranderingen, die daaruit ontstaan, deelt ons Vaderland te gelijk met vele gewesten van *Europa.* Evenwel brengen de bijzondere omstandigheden, waarin het verkeert, bijzondere verschijnselen op het grondgebied van Staat en Kerk mede. Daartoe behooren, onder anderen, de voorslagen en ontwerpen aangaande bet Akademisch Onderwijs, welke in de laatste jaren ter sprake zijn gekomen. Daartoe behoort ook de vraag nopens de betrekking der Godgeleerdheid tot het onderwijs op 's Lands Hoogescholen. Wie weet niet, hoezeer de antwoorden, welke op die vraag gegeven worden, uit elkander loopen? Wie herinnert zich niet het een en ander, dat schrijvers met en zonder naam daarover in de dagbladen beweerd hebben? Maar ook van de *Staatscommissie voor het Hooger Onderwijs*, bij Koninklijk besluit van 15 Januarij 1849 benoemd geworden, is de voorslag uitgegaan, om de Faculteit der Godgeleerdheid bij de Hoogescholen alleen als een toevoegsel tot de andere

Faculteiten en buiten de gewone volgreeks aan te houden [1]). Naar het gevoelen van een harer leden, den Hoogleeraar OPZOOMER, die een afzonderlijk rapport heeft ingeleverd, moet het aan de onderscheidene Kerkgenootschappen worden overgelaten, om voor het onderwijs in de Godgeleerdheid te zorgen, zoodat zij bij de Hoogescholen niet langer meer in aanmerking kome [2]). Daarentegen is te dezen jare door de *buitengewone Synode der Hervormde Kerk*, in het *Adres*, door haar den Koning aangeboden, de wensch uitgedrukt, dat de Godgeleerdheid in gelijken rang als andere Faculteiten bij de Hoogescholen behouden blijve [3]). En gelijk ik als lid van die Vergadering, zonder juist aan ieder woord van het *Adres* hetzelfde gewigt te hechten, in dien wensch ten volle deelde; zoo berouwde mij zulks naderhand niet uit hoofde van de bedenkingen, die er, hier en daar, tegen gemaakt werden. Wat meer is, van tijd tot tijd kwam een voornemen bij mij op, om mijne gedachten over dit belangrijk onderwerp uit een te zetten. Daarin werd ik kort vóór den aanvang der zomervakantie versterkt door een' hooggeschatten leerling, die zich zelf gedrongen had gevoeld om de zaak ter loops aan te roeren [4]). Ik besloot dus de eerste dagen van die rust, welke mij nu geschonken is, aan eenen arbeid te besteden, welken niemand zeker ontijdig noemen zal.

---

1) *Ontwerp van Wet* enz. bl. 46, 119.

2) *De Hervorming onzer Hoogescholen* enz. bl. 63—65, 75 volgg.

3) *Handelingen van de Buitengewone Vergadering der algem. Christ. Synode* enz. bl. 40, 44.

4) De Heer HOOYKAAS HERDERSCHEE in zijne *Toespraak gehouden den 11 Junij* 1850 enz. bl. 28.

Boven velen acht ik mij ook bevoegd, om over de betrekking der Godgeleerdheid tot 's Lands Hoogescholen mijne stem te laten hooren. Bijkans vijf en dertig jaar ben ik Hoogleeraar in de Godgeleerdheid geweest. Van mijn eerste optreden te *Franeker* af, heb ik schier in al die vakken, tot welke zij zich uitstrekt, onderwijs gegeven, ofschoon ik mij, nadat ik te *Leyden* gekomen was, bij de navorsching van sommige bijzonder bepaalde. Te *Amsterdam* maakten de kweekelingen der Remonstrantsche, Doopsgezinde en Luthersche Broederschap, die zich aan mijne leiding toevertrouwden, verscheidene jaren lang, wel een derde mijner toehoorders uit. En, gelijk ik mij nooit aan partijën aansloot, zoo zocht ik mij hoe langer hoe meer van die banden los te maken, welke den geest bij zijne pogingen tot vooruitgang in de kennis der waarheid belemmeren. Dat de ingenomenheid met den leerstoel, welken ik bekleedde, bij mij, hoe weinig ik mij zelven ook voldeed, al gaande weg hooger geklommen is, kan geen mistrouwen tegen mij verwekken. Evenmin moet het iemand een ongunstig denkbeeld omtrent deze bladen inboezemen, dat ik ze geschreven heb, om aan de inspraak van mijn hart te voldoen. Volgens mijn regt van alle werkzaamheden als Hoogleeraar ontslagen, meen ik met de meest mogelijke onpartijdigheid te kunnen optreden. Althans behoef ik niet te vreezen, dat men mij verdenken zal, als ware het in mijn eigen belang, dat ik het woord voere. Vrijmoedig zet ik mij derhalve aan het betoog, *dat de Godgeleerdheid in die betrekking behoort te blijven, waarin zij nu tot het onderwijs op 's Lands Hoogescholen staat.* Ook laat ik mij niet neêrslaan door de gedachte, dat er onder de verschillende partijen menigeen zijn zal,

die aan eigene begrippen te zeer gehecht is, om mij gehoor te leenen. Wat ik bij dezen niet doen kan, hoop ik niet vruchteloos te zullen beproeven bij de zoodanigen, die nog geen bepaald gevoelen hebben aangenomen. En aan hen, die met mij instemmen, zal ik welligt het een en ander onder het oog brengen, waardoor zij helderder dan te voren inzien, dat wij de waarheid aan onze zijde hebben.

De betrekking, waarin nu nog de Godgeleerdheid tot 's Lands Hoogescholen staat, rust op het *Koninklijk Besluit van* 2 *Augustus* 1815. N°. 14, hetwelk bij het opnoemen der Faculteiten met die der Godgeleerdheid begint en haar met alle andere gelijk stelt. Zij wordt hier beschreven als ingerigt *tot vorming der kweekelingen voor den Hervormden Godsdienst.* Over het juiste of onjuiste van die beschrijving zal ik beneden een enkel woord zeggen. Voornamelijk komt het daarop aan, of de Godgeleerdheid de plaats, die zij thans in 's Lands Hoogescholen bekleedt, volgens de *Grondwet* behouden kunne. Door deze vinden wij (Art. 165) bepaald, dat *aan alle Kerkgenootschappen in het Rijk gelijke bescherming verleend wordt.* Daarop laat zij (Art. 166) volgen: *De belijders der onderscheidene Godsdiensten genieten allen dezelfde burgerlijke en burgerschapsregten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen.* Maar strijdt nu het een en ander niet met het bovengenoemd *Besluit van* 2 *Augustus* 1815, voor zooverre dit de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid betreft? Wordt er van de *Grondwet* niet afgeweken, zoolang de Staat die Hoogleeraars op 's Lands Hoogescholen benoemt

en bezoldigt? Moet het op de Hervormde Kerk niet worden overgedragen, dat zij zelve, even als elke andere Godsdienstige gezindte, ter opkweeking van Evangeliedienaars, maatregelen neme en uitvoere?

Die op deze vragen een antwoord geeft, hetwelk voor het onderwijs in de Godgeleerdheid op 's Lands Hoogescholen ongunstig is, spreekt in den geest van velen. Daaronder ontbreekt het wel niet aan achtbare mannen, die eerlijk de waarheid zoeken, zonder de eene of andere partij te willen dienen. Echter staan er tegen hen over, die het even zeer waardig zijn, dat zij gehoord worden. Inzonderheid bedoel ik de zoodanigen, die, om aan deze vragen hare kracht te ontnemen, zich op de *Geschiedenis* beroepen. En zeker mag men hier niet uit het oog verliezen, in welk een naauw verband de stichting of uitbreiding van een aantal Akademiën met het onderwijs in de Godgeleerdheid gestaan heeft. Doch kortheidshalve laat ik een elk, die lust heeft, daarover CONRINGIUS [1]) en andere schrijvers raadplegen, en wil met onzen ROYAARDS [2]) alleen op *den oorsprong der Academiën in ons Vaderland* de aandacht vestigen. Niemand, die deze bladen leest, zal er onkundig van zijn, dat *Leyden* de eerste stad geweest is, waarin eene Hoogeschool gevestigd werd en wel ter belooning van den moed en de trouw harer burgers, die *Spanjes* geweld zegevierend bestreden hadden. Maar wie weet insgelijks niet, dat zij hare vestiging, voor geen klein gedeelte, te danken heeft gehad aan de begeerte harer stichters, met WILLEM I. aan het hoofd, om binnen

---

[1]) *De Antiquitatibus Academicis Dissertationes septem* etc.

[2]) *Het Historische karakter der tegenwoordige Nederlandsche Universiteiten* enz.

's Lands, ten nutte van inboorling en vreemdeling, een' kweekhof voor de Godgeleerdheid te hebben? Zeer onlangs heeft de Hoogleeraar KIST daarvoor nog nieuwe bewijzen bijgebragt [1]). Evenzoo stond de Godgeleerdheid bovenaan, toen er, in andere steden van ons Vaderland, ter navolging van hetgeen te *Leyden* geschied was, Akademiën werden opgerigt. Welk een roem er nu, door den arbeid van vroegere en latere Godgeleerden, voor dit kleine plekje gronds verworven; welk een licht hier van tijd tot tijd over allerlei onderwerpen, die tot de Godgeleerdheid betrekkelijk zijn, verspreid; welk eene dienst daardoor ook aan de beschaving van *Europa* en andere werelddeelen bewezen zij geworden, verkondigt de geschiedenis met veel te luide stem, dan dat iemand het zou kunnen ontkennen of betwijfelen. Natuurlijk, dat zij, die de Godgeleerdheid aan 's Lands Hoogescholen behouden willen, dit alles in rekening brengen, om het pleit te winnen.

Het is zoo: wij leven thans in een' tijd van vooruitgang. Wanneer onze voorvaders uit hunne graven oprezen, zouden zij niet dwaas genoeg kunnen zijn, om te vorderen, dat wij, hunne nakomelingen, ook dáár hun voetspoor drukten, waar wij, naar den maatstaf van onpartijdigheid en regtvaardigheid, die heden ten dage is aangenomen, een' anderen weg moeten inslaan. Laat de Godgeleerdheid aan onze Hoogescholen, van derzelver oorsprong af, naauw verbonden en, door hetgeen zij hier deed, voor in-

---

1) In zijne, zoo aangename als nuttige, *Bijdragen tot de vroegste geschiedenis en den toekomstigen bloei der Hoogeschool te Leyden. Eene feestgave bij de viering van haar tweehonderd vijf en zeventigjarig bestaan.*

boorlingen en vreemdelingen hoogst verdienstelijk geweest zijn; er volgt niet uit, dat haar, nu de scheiding van Kerk en Staat, naar de *Grondwet* van 1848, wordt doorgezet, dezelfde plaats nog toekomt, welke zij van ouds bekleed heeft. Ik zie er dus groote zwarigheid in, om het antwoord op de vraag, of er leerstoelen voor de Godgeleerdheid aan onze Hoogescholen blijven moeten, van de geschiedenis afhankelijk te maken. Maar dit neemt niet weg, dat zij aan het thans levend geslacht, bij zijne zucht naar verandering, ernstige waarschuwingen geeft. Het is, als hoor ik haar *Nederlands* volk, inzonderheid de Hoofden van den Staat, toeroepen: »Streelt u toch niet te zeer met het denkbeeld, om uit de kweekhoven van Letteren en Wetenschappen te verwijderen hetgeen er, eeuwen lang, zoo schoon gebloeid en zulke heerlijke vruchten gedragen heeft! Maakt u aan geene ondankbaarheid schuldig door aan de volvoering van zulk een plan de hand te leggen, vóórdat het u, na alles gewikt en gewogen te hebben, klaarblijkelijk geworden is, dat de noodzakelijkheid dit volstrekt gebiedt! Wacht er u dus ook ten sterkste voor, om, uit onberadenen ijver voor eene *Theorie*, waaromtrent de ervaring nog geene getuigenis gegeven heeft, met ééne pennestreek weg te doen, wat tot in de hartader des volks zoo diep is doorgedrongen!"

Over het gewigt van zulke waarschuwingen behoef ik niet uit te weiden. Doen zij al bij jongelieden zonder ervaring weinig of niets af, ik houd er mij van verzekerd, dat mannen van rijper oordeel, die zich door geene partijschap verblinden laten, haar ter harte nemen. Doch zoeken wij naar iets, hetwelk op de vraag, of de Godgeleerdheid aan onze

Hoogescholen, even als tot dusverre, behoort verbonden te blijven, een stellig en beslissend antwoord aanbiedt, dan moeten wij een' anderen weg inslaan. Door dezen en genen wordt haar uitdrukkelijk de naam van *wetenschap* ontzegd. Men meent haar niet hooger te mogen achten, dan als de dienares eener bijzondere Kerk, welker belangen men wil, dat buiten de zorgen van den Staat liggen. Men verklaart dus ook, dat zij niets gemeens heeft met die vakken van menschelijke kennis, tot welker beoefening het onderwijs aan onze Hoogescholen de jongelingschap opleidt. En zie daar, mijns bedunkens, het punt, waarop het voornamelijk aankomt. Heeft men de waarheid aan zijne zijde, wanneer men aan de Godgeleerdheid den eertitel weigert van *eene Wetenschap* te zijn, *die met alle andere gelijk staat*, dan wordt het twijfelachtig, of de Akademie wel de plaats zij, tot welke zij behoort. Maar dwaalt men, door aan haar een' minderen rang, dan aan iedere andere wetenschap toe te kennen; dan is de strijd te haren voordeele beslist: dan is zij opgesloten in het Hooger onderwijs, waarvoor, volgens de *Grondwet*, de Staat te zorgen heeft. De juistheid van deze gevolgtrekking meen ik niet te mogen betwijfelen. Slechts ééne bedenking is er tegen, maar die vertrouw ik beneden geheel en al te zullen wegnemen. Eerst moeten wij zien, of het zich bewijzen laat, dat de Godgeleerdheid werkelijk zulk eene wetenschap is. Doch, om daarvan verzekerd te zijn, moeten wij haar op haar eigen grondgebied beschouwen. Mij zal het te mindere moeite kosten den Lezer daartoe op te leiden, daar ik vóór ettelijke jaren in *de derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch In-*

stituut eene voorlezing over dit onderwerp gehouden heb. Maar nu wil ik het daarop aanleggen, om in het wezen der Godgeleerdheid zoo diep door te dringen, dat, gelijk ik hoop, de weg voor alle tegenspraak gesloten wordt. Misschien zal het sommigen, die een' anderen werkkring gekozen hebben, niet overal even gemakkelijk zijn mij op den voet te volgen. Doch gaan hier en daar de zaken buiten de sfeer, waarin deze en gene zich beweegt, aan eenvoudigheid en duidelijkheid van voordragt zal men, vertrouw ik, niet zeggen kunnen, dat het hapert.

Dat de Godgeleerdheid eene wetenschap is, die met alle andere wetenschappen gelijk staat, en dus tot dat onderwijs behoort, hetwelk op 's Lands Hoogescholen gegeven wordt, hebben hare beoefenaars bijna met algemeene stemmen aangenomen. Maar zulk een aannemen rust op een' lossen grond, ten zij men van geheel haar wezen een levendig inzigt heeft. Des te grooter vereischte is het dezulken, die in hare geheimen niet zijn ingewijd, zooveel mogelijk is, tot dit inzigt te brengen. Doch met schoolsche twisten over de beteekenis van het woord wil ik mij niet inlaten. Veel beter acht ik het, de Godgeleerdheid van alle zijden voor te stellen en het daardoor aanschouwelijk te maken, dat zij voor geene wetenschap onderdoet. *De naam, welken zij draagt*, komt hier het eerst in aanmerking.

Godgeleerdheid is een woord, welks veel omvattende beteekenis zich reeds daardoor ontdekt, dat het met andere, die eene *wetenschap* aanduiden, zooals *Regtsgeleerdheid*, overeenstemt. Op de taal der oude *Germanen* gegrond, is het, met behulp

van het Christendom, onder hunne afstammelingen ingevoerd. Het werd aan de Noordelijke gewesten van *Europa* bijzonder eigen. En reeds vroeg, zou men kunnen zeggen, lag er in de keuze van zulk een eigen woord een voorbeduidsel van de kracht, welke de Godgeleerdheid hier ontwikkelen zou. Hetzelfde drukten de *Romeinen* door hun *Theologia* uit, hetwelk zij aan *Griekenland* ontleend hadden. Dit stond nu bij de voorouders van verscheidene hedendaagsche volken zoo hoog, dat het in de *Romantische* talen werd overgenomen. Zulks baart echter te minder verwondering, daar deze naam zoowel uit het gebruik, als uit zijnen oorsprong, achtbaarheid verkregen had. Aan menschen, die wegens hunnen invloed boven hunne tijdgenooten uitstaken, had men reeds vroeg den eertitel van *Theologus* toegezwaaid. ORPHEUS, LINUS, HOMERUS, HESIODUS, ook PHERECYDES, EPIMENIDES, zelfs ZALEUCUS was daardoor bij de nakomelingschap aanbevolen. Er hadden dus *Theologi* of *Godgeleerden* bestaan, voordat de wetenschappen nog geboren waren.

Evenwel gaf men oudstijds aan THALES, den *Milesiër*, den naam van *Theologus* of *Godgeleerde* niet, schoon hij de eerste geweest is, die men weet, dat op wijsgeerigen trant naar het ontstaan der wereld onderzocht heeft, zoodat de geschiedenis der wijsbegeerte van hem een' aanvang neemt. Men gaf hem evenmin aan een' XENOPHANES, of PARMENIDES, of andere kweekelingen der *Eleatische* school, die zich van den gebonden' stijl bedienden, om hunne gevoelens omtrent de eenheid van God met het heelal open te leggen. Neen, dit voorregt viel hun alleen ten deele, die den oorsprong der Goden zoo verklaarden, dat zij hen, als wezens, van anderen on-

derscheidden. Men paste de benaming nu ook op alles toe, wat in de *Fabelkunde*, de *Staatkunde* en de *Natuurkunde* met de leer der Goden in betrekking stond. Zoo verkreeg men, ook naar het berigt van AUGUSTINUS [1]), drieërlei *Theologia* of *Godgeleerdheid*, eene *Mythische*, eene *Politische* en eene *Physische*; en in elke van deze drie lag de grond tot een wetenschappelijk onderzoek.

Het is waar: de naam van *Theologia* of *Godgeleerdheid* was reeds een aantal eeuwen in gebruik geweest, voordat men er denkbeelden aan verbond, die aan eene eigenlijk gezegde wetenschap toebehooren. De *Grieksche Staten* kenden haar, ook ten tijde van *Pericles*, in dat verheven karakter niet, en evenmin de *Romeinen*, onder hunne Koningen, Consuls en Keizers. Bestonden er klassen, die zich met het verborgene ophielden, het waren de *Augures*, *Aruspices*, *Pontifices*, wier studie tot bijna niets anders opleidde, dan tot de behendigheid om het volk te begoochelen. Niet beter ging het in *Egypte* en schier geheel het Oosten, tot daar zich het veelgodendom in de droomerijën der eentoonige natuurdienst verloor. ABRAHAM's nakomelingschap mogen wij hier uitzonderen; maar in *Kanaän* wist men toch slechts van *Profetenscholen*, die zich grootendeels tot *praktikale* oefeningen bepaalden. Gelijk de naam van *Theologia* of *Godgeleerdheid* ook daar geheel onbekend was; zoo ontbrak het er aan een ander woord, hetwelk dezelfde of eene dergelijke beteekenis had. Eerst *onder het Christendom* beijverden zich de Kerkvaders, om dien naam in algemeen gebruik te brengen. Zij bedienden zich dan ook daarvan, als zij de leer

---

[1]) *De Civit. Dei.* lib. VI. Cap. 4 sqq.

van den eenigen waren God, den Schepper van hemel en aarde voordroegen, of de verborgenheden van het Goddelijk wezen navorschten. Met CLEMENS van *Alexandrië* heeft de Godgeleerdheid als wetenschap eigenlijk een' aanvang genomen [1]).

Er was echter nog naauwelijks een geraamte van wetenschap in hetgeen men te dezen tijde en eeuwen later voor Godgeleerdheid uitgaf. Hoe alles achteruit is gegaan, nadat de barbaren van het Noorden *Europa* overstroomd hadden, behoeft niet gezegd te worden. Voor de *Scholastieken* bleef het bewaard, om licht in de duisternis te doen oprijzen. ABAELARD was de eerste, die, door het schrijven van zijn kortbegrip *de Theologia Christiana*, zich naar de wetten begon te schikken, waaraan de wetenschap gebonden is. Doch hetgeen hij en anderen in het midden bragten, had van wetenschappelijkheid nog niet veel meer dan zekere uiterlijke vormen. Hunne Godgeleerdheid verwarden zij niet alleen met de voordragt van tallooze spitsvinnigheden, die evenmin tot optrekking van het gebouw, als ten nutte van 's menschen leven bijdroegen, maar zij maakten haar ook tot eene slavin, welke de Kerk op hare wenken diende.

Geen wonder, dat de eerwaardige naam in verachting kwam bij al die partijen, welke met elkander wedijverden, om de Kerk aan te vallen. Inzonderheid brak dit, gelijk uit de bekende *Constitutio* van FREDERIK II [2]) blijkbaar is, in de dertiende eeuw uit. Doch aan het weelderig hof van dien Keizer was de Godgeleerdheid ook een voorwerp van spot-

---

1) Verg. KLING, *Studiën und Kritiken*. 1841. s. 865.

2) Authen. *Gazaros* in *Cod. de Haer. et Man. et Sam.* (1 : 5.).

ternij. In 's mans eigen hart kreeg de afkeerigheid van al wat heilig was, waartoe zijne opvoeding en zijn verkeer in de jaren der jeugd den grond gelegd hadden, gedurig voedsel door de dwaasheid en vermetelheid van Pausen en Bisschoppen, die de inblazingen van hoogmoed of dweepzucht voor punten des geloofs uitgaven. Zoo ontstond die klove tusschen de studie van het Goddelijke en het menschelijke, welke reeds eeuwen lang, door de onderscheiding van *Kerkelijken* en *Wereldlijken*, was voorbereid. Die klove nam des te meer in uitgebreidheid toe, hoe stouter zich de *Humanisten* in *Italië* tegen de Kerk overstelden. De *Hervormers* dachten er niet aan, om haar weg te nemen, hoewel zij, onder hunne volgelingen, te gelijk met het *Celibaat*, de orden van *Priesters* en *Monniken* afschaften. Voornamelijk duurde zij voort in landen, welke aan *Rome* verbonden bleven, ook in het naburige *Frankrijk*. Dáár verwekte zij te grooter kwaad, omdat de bewoners van andere gewesten zich aan dat volk spiegelden, hetwelk, zoo als GUIZOT ergens te regt aanmerkt, *Europa* meermalen op den weg der beschaving vooruit is gegaan. Dáár werd zij nog wijder gemaakt, toen tegen de Godgeleerden, als dienaars der Moederkerk, mannen in het strijdperk traden, die, door den rijkdom van hun vernuft en de bevalligheid van hunnen stijl, hunne tijdgenooten, zoo niet voor het *Materialisme* en *Atheisme*, dan toch voor zekere soort van wijsbegeerte innamen, waarmede de te regt of te onregt in zwang gaande leerstellingen niet bestaan konden. Nu verbreidde zich een geest van ligtzinnigheid, even gelijk het onkruid, dat van den grond, waarop men het welig tieren laat, naar aangrenzende akkers overwaait. Ook in oorden, waar

het *Protestantisme* heerschte, ook in ons Vaderland, plantten zich denkbeelden voort, die de Godgeleerdheid in het oog van velen vernederden.

Doch verschillende omstandigheden werkten ook hier, zoowel als elders, tot vernedering der Godgeleerdheid mede. Zulks deden de *Protestanten* zelven. In plaats van den arbeid der Hervormers voort te zetten, bleef men, vooral in de twee groote Kerkgenootschappen, daarbij maar al te zeer berusten, alsof de Hervorming reeds voltooid was. Zelfs werd het afwijken van de gevoelens, welke die mannen geuit hadden, als ketterij veroordeeld en vervolgd. De vrijheid van onderzoek durfde men doorgaans dáár alleen handhaven, waar het zich tot stukken bepaalde, welke met het leerstelsel in geene de minste betrekking stonden. De Godgeleerdheid verloor daarmede wel den naam niet, die haar als wetenschap kenmerkte, maar was toch uit de dienst der *Roomsche* Kerk in die der *Protestantsche* overgegaan. Wat meer is, zij diende de bijzondere rigtingen, welke zich de volgelingen van LUTHER, of KALVIJN, of anderen hadden eigen gemaakt. Als zoodanig werd zij, na de Staatsomwenteling van het jaar 1795, ook in ons Vaderland beschouwd, toen men de Hoogleeraars, aan wier zorg zij was opgedragen, om hen te kunnen behouden, naar eene andere Faculteit moest overplaatsen [1]). Maar al te dikwerf hoorde men ook van haar op zulk eene wijze gewagen, als bewoog zij zich alleen binnen de enge grenzen van het Kerkelijk leerstelsel. Haar naam had dus ook in deze negentiende eeuw, naar de schatting van velen, die in de geleerde we-

---

1) Zie onder anderen SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leydsche Hoogeschool.* I. D. bl. 361, 362.

reld den toon gaven, te weinig aanlokkelijks, dan dat zij haar in het rijk der wetenschappen eene plaats toekenden. Bij het *Koninklijk Nederlandsch Instituut* werden de werkzaamheden zoo bepaald, dat zij gerekend mogt worden daarvan te zijn uitgesloten. En menschen van rijperen leeftijd behoeven slechts veertig of vijftig jaar met hunne gedachten terug te gaan, om zich te herinneren, hoe in onze Genootschappen, waarin voor het onderhoud over ieder vak van kennis, vernuft en smaak eene wijde deur geopend stond, aan al, wat haar betrof, het *verre van hier!* werd toegeroepen.

Desniettemin was de Godgeleerdheid, sedert de tweede helft der voorgaande eeuw, reeds begonnen zich in dier voege te ontwikkelen, dat zij aan haren naam als wetenschap meer dan voorheen beantwoordde. De vroegere zoowel als latere aanvallen hadden er toe medegewerkt, dat zij in zich zelve hoe langer hoe meer krachten leerde kennen, die haar verborgen zouden gebleven zijn, ware zij niet genoodzaakt geworden, om het strijdperk in te treden. Zij ging echter niet slechts daarop uit, om zich uiterlijk in haar karakter te handhaven, maar ook om zich innerlijk van de smetstof te reinigen, die haar nog altijd aankleefde. De spotternij verloor veel van den invloed, dien zij had aangewend, om hare eer te bezwalken. In ons Vaderland zag men, door de vereeniging der Zuidelijke Nederlanden met de Noordelijke, tusschen Staat en Kerk nog scherper lijnen dan te voren getrokken; maar in hetgeen zij langzamerhand, ook reeds door de Staatregeling van 1801, teruggekregen had, werd zij door het *Koninklijk Besluit van 2 Aug.* 1815 meer dan bevestigd. Geletterden van allerlei stand begonnen haar op hoo-

geren prijs te stellen, hoe zij ook in het Godsdienstige dachten. De geest van het ernstige *Duitschland* verdrong meer en meer den geest van het luchthartige *Frankrijk*. Liet men zich in de laatste jaren als lid van eenig Genootschap hooren, niet zelden nam men zijne stof uit een of ander vak der Godgeleerdheid. En bij alle onbevooroordeelden, die haar eenigszins van nabij kennen, kan thans haar naam niet genoemd worden, of zij denken aan eene wetenschap, welke voor geene andere behoeft te wijken.

Zoo droeg de Godgeleerdheid van ouds eenen naam, welke haar als wetenschap kenmerkt, en behield zij dien door alle tijden heen, wat er ook met haar gebeurde. Zelfs was zij de eerste der wetenschappen, die met zulk een' eernaam prijkte. Ging er al eene reeks van eeuwen voorbij, eer dat zij daaraan eenigermate beantwoordde; week zij, ook na de Kerkhervorming, niet zelden van hare bestemming af; bragt zij zelve zich door zwakheid of vermetelheid wel eens bij velen in minachting; dit had zij gemeen met andere vakken van menschelijke kennis, die daarom niet ophielden wetenschappen te zijn. Dat ik van hare gangen en lotgevallen eene korte schets gaf, geschiedde zoo wel, om bedenkingen weg te nemen, die men tegen hare waarde aan de geschiedenis ontleenen kon, als om het onderscheid tusschen de gedaante, waarin zij zich van tijd tot tijd vertoond heeft, en haar wezen aanschouwelijk te maken. Het is dan reeds eenigermate gebleken, dat zij, als voorwerp van openbaar onderwijs, op 's Lands Hoogescholen in dezelfde betrekking behoort te blijven, in welke zij nu verkeert. Doch wij moeten verder gaan, om er ons in te bevestigen, dat zij

eene wetenschap is, waarvoor de Staat te zorgen heeft. Wij moeten op *het beginsel* letten, *van hetwelk zij uitgaat.*

Niet zelden hooren wij nog heden ten dage die verwarring van *Godgeleerdheid* en *Godsdienst*, waaraan men zich in vroeger tijd algemeen heeft schuldig gemaakt. Op de beoordeeling der zaak, welke hier in overweging komt, kan zij niet anders dan nadeelig werken. Maar reeds in de voorgaande eeuw is het onderscheid van beiden, ook door mannen, die bij hunne Kerk voor regtzinnigen doorgingen, zooals door TITTMANN [1]), gelijk deskundigen weten, voldoende bewezen geworden. De *Godsdienst* zij derhalve van hemelschen oorsprong, de *Godgeleerdheid* is geheel en al menschelijk. Zij staat dus volkomen gelijk met de wetenschappen, door menschelijk denkvermogen zamengesteld. Onder de Joden en Mohammedanen telt zij daarom hare beoefenaars zoowel, als onder de Christenen. Het eenige, dat zij aanneemt, is *het bestaan van God*, en hieruit volgt, dat *Atheisten* van haar grondgebied zijn uitgesloten. Maar wat zou het uitsluiten van dezen tot vermindering van hare waarde afdoen? Het zijn drogredenaars, wier stelsel de gevolgtrekking na zich sleept, dat aan den mensch geene hoogere bestemming kan worden toegekend, dan van een dierlijk leven te leiden. Ook het *regt* moet in hunne oogen, wanneer zij zich zelven gelijk willen blijven, evenals elk gewrocht van den vrijen geest, ja, evenals het bestaan eener geordende maatschappij, iets onnatuurlijks zijn, dat het menschelijk geslacht zich zelf heeft opgedrongen. Door hetgeen zij dus tegen

---

[1]) *Opusc. Theol.* p. 535 sqq.

de *Godgeleerdheid* inbrengen, wordt de *Regtsgeleerdheid* even zeer in de hartader aangetast. Wat meer is, de Staat veroordeelt hen zelf in al die Artikelen van de Grondwet, welke den *eed* aan een' ieder opleggen, wiens Godsdienstige denkwijze niet eischt, dat deze door eene belofte vervangen worde.

Het aannemen, dat er een God bestaat, belet de Godgeleerdheid derhalve in geenen deele, om eene wetenschap te zijn. *Zij is en blijft* daarbij even *onafhankelijk*, als de Regtsgeleerdheid, die het bestaan van regt aanneemt. Of zou het haar in hare onafhankelijkheid krenken, dat het verschil van tijden en omstandigheden haar ook in verschillenderlei vorm en gedaante doet optreden? Zou het haar aangaan, dat er zich niet zelden partijen in Kerk of Staat voordoen, die eigene inzigten ten maatstaf stellen, naar welken zij zich te rigten heeft? Bij eene betrokkene lucht volbrengt de zon zoowel haren dagelijkschen en jaarlijkschen loop, als bij een' onbewolkten hemel. En niettegenstaande de stormen, waardoor de kiel niet zelden uit de koers gedreven wordt, blijft de scheepvaart haar aanzien op de wereld behouden. Wat de veranderlijkheid des tijds uitwerkt, of de willekeur van menschen zich aanmatigt, mag men aan de Godgeleerdheid zelve niet toerekenen. Voor zulke invloeden bloot te staan, heeft zij ook al met de Regtsgeleerdheid en elke andere wetenschap gemeen. Hare onafhankelijkheid gaat daardoor volstrekt niet verloren.

Het bewijst dus ook tegen die onafhankelijkheid niet, dat zich van tijd tot tijd *zekere bepaalde wijsbegeerte* tot hare beheerscheres heeft opgeworpen. Gelukkig zijn die eeuwen reeds lang voorbij, waarin,

bij de beoefenaars der Godgeleerdheid, ARISTOTELES bovenal gehoor vond, en dat nog niet eens het ware Hoofd der *Peripatetici*, door wien, volgens WUTTKE [1]) de brug voor het zuivere *Monotheisme* gelegd werd, maar een ARISTOTELES *personatus*, zooals men met zijn monniken-latijn den vermaarden *Stagiriter* invoerde. Verdwenen zijn ook die dagen, dat eene *Cartesiaansche*, of *Wolfiaansche*, of *Kantiaansche* school zich de beslissing aanmatigde over hetgeen bij haar gelden moest. Wat HEGEL aangaat, die zijne leer als de algemeene wetenschap heeft voorgesteld, en wiens volgelingen zich nog hier en daar het oppergezag blijven toeeigenen; wij zullen wel niet lang meer naar den tijd behoeven te wachten, waarin de invloed, welken zijn stelsel nog op de Godgeleerdheid uitoefent, uit het leven in de geschiedenis zal zijn overgegaan. Zoo zal men eenmaal algemeen erkennen, dat het een juk van slavernij geweest is, hetwelk deze wijsbegeerte haar opleide. Of zou iemand nog durven zeggen, dat zij hare vrijheid bewaart, wanneer zij naar de uitspraken van die wijsbegeerte hare navorschingen inrigt? SCHLEIERMACHER was althans van een ander oordeel: en ofschoon de indrukken, die SCHELLING vroeger op hem gemaakt had, zich bij hem niet lieten uitwisschen; ofschoon hij het Christelijk leerstelsel aan de wetten van het Godsdienstig gevoel onderwierp; verwekte hij toch daardoor eene omwenteling in de Godgeleerdheid, dat hij haar een eigen middelpunt aanwees. Nu kon het, uit hoofde van den naam, door hem wijd en zijd, bijzonder in *Duitschland*, verkregen, wel niet anders, of hij moest er ongemeen

[1]) *Ueber die Cosmogonie der Heidnischen Völker*. s. 93. ff.

toe bijdragen, dat zij zich tot zelfstandigheid verhief. Daardoor bleek het al weder, dat zij zelve zich door geene Wijsbegeerte binden laat. Hoe dikwijls zich nu hiervan op de wereld nog nieuwe proeven zullen voordoen, ligt achter den sluijer der toekomst verborgen. Dit staat boven bedenking, dat zij geen ander beginsel van onafhankelijkheid erkennen zal, dan hetgeen met den naam, dien zij draagt, overeenstemt.

Zulk eene onafhankelijkheid bezit trouwens de Godgeleerdheid eerst, wanneer zij op het geloof *in eenen God* rust, *die van de stoffelijke wereld onderscheiden is*, *zonder daarvan te zijn afgescheiden.* Spreekt men van eenen God, wiens wezenlijkheid binnen de grenzen van 's menschen denken of gevoelen besloten ligt, dan drijft men met den naam een ijdel woordenspel. Zoo doet men dan ook, wanneer men van dat *dialectische Pantheisme* uitgaat, hetwelk de hoogste *Realiteit* met de hoogste *Idealiteit* gelijk stelt. Of blijft er voor den mensch wel iets anders over, dan om zich met een gewrocht der verbeelding te begoochelen, als hem de Schepper des hemels en der aarde ontnomen wordt? Neen, het geloof in zulk eenen God, als den oorsprong der natuurlijke en zedelijke wereld, wetenschappelijk op te helderen en te bevestigen, is, gelijk REINHOLD [1]) te regt aanmerkt, het middelpunt, naar hetwelk de wijsbegeerte streven moet. En met zulk eene wijsbegeerte alleen kan de Godgeleerdheid zich naauw vereenigen, zonder dat zij haar wezen verloochent, of hare onafhankelijkheid opoffert.

---

[1]) *Handb. der allgem. Geschichte der Philosophie.* II. Th. 2. Hälfte. s. 483.

Ware het eene *Joodsche* Godgeleerdheid, die hier in aanmerking komt, ook dan zou dit besluit reeds van geldende kracht zijn. Maar het is eene *Christelijke*, waarvan hier gesproken wordt. Als zoodanige verdraagt zij zich in geenen deele met eene andere wijsbegeerte, dan die tot het geloof in eenen God opleidt, *uit wien, en door wien, en tot wien alle dingen zijn* [2]). Doch bij de overeenstemming met zulk eene wijsbegeerte laat zij het niet berusten. Zij strekt zich tot alles uit, wat met het Christendom in verband wordt gebragt of werkelijk in verband staat. Daarin vindt zij de bron voor hare werkzaamheid. Zoo bezit zij een eigen grondgebied, waardoor zij van alle andere wetenschappen onderscheiden is. En zelve als wetenschap onafhankelijk, heeft zij dit grondgebied tot vrijheid van onderzoek ingenomen.

Mogelijk hindert het echter dezen en genen, dat ik hier van *onderzoek* gewage. Onlangs hoorde ik iemand met nadruk de vraag doen, waarom men niet veilig berusten kan in hetgeen zoo vele kundige en vrome mannen, door alle eeuwen heen, na rijp overleg, als waarheid erkend hebben. Maar met dit toe te geven, onderwerpt men de Godgeleerdheid geheel en al aan het gezag der voorgeslachten. Zoo wordt zij veroordeeld om stil te blijven staan, terwijl men in ieder vak van kennis voorwaarts treedt. Zoo houdt zij op eene wetenschap te zijn, die leerstoelen aan 's Lands Hoogescholen hebben moet. Doch zijn wij in ons besluit niet te voorbarig! Wel overwogen, heeft de geopperde vraag weinig te beteekenen. Zij gaat toch van

---

[1]) *Rom.* XI: 36.

veronderstellingen uit, welke de geschiedenis logenstraft. Of maakt men velen niet tot bevoegde tolken der waarheid door hun eigenschappen van verstand en hart te leenen, waarmede zij slechts ten halve toegerust, of waarvan zij geheel verstoken zijn geweest? Doet men het niet voorkomen, als of gevoelens, die uit een overhaast en voorbarig oordeel voortvloeiden, of op kerkvergaderingen met meerderheid van stemmen doorgedreven werden, na naauwkeurig wikken en wegen ontstaan zijn? Neemt men geene eensgezindheid aan, waar men van twisten en verdeeldheden spreken moest, van welke schier elke bladzijde der Kerkelijke geschiedenis de blijken draagt? Ware het hier de plaats, om over dit onderwerp uit te weiden, het zou voldingend bewezen kunnen worden, dat dwaalbegrippen, vooroordeelen, partijschap, hartstogtelijkheid, heerschzucht, menschenvrees dikwijls den geest beneveld hebben, als het op onderzoek der waarheid aankwam. Die dat onderzoek voor gesloten houdt, laat zich op zijn best genomen, door een' vromen wensch bedriegen.

Daarmede vervalt, bij wettige gevolgtrekking, ook het gevoelen, dat *de Godgeleerdheid* slechts *eene dienares van de Kerk* is. Het is zoo, men kan zich haar niet buiten de Kerk voorstellen, ten zij men lust heeft, om op de vleugelen der verbeelding in eene wereld van *Idealen* om te zweven. Neen, haar bestaan is naauw aan de Kerk verbonden, het zij dan eene *Grieksche*, of *Roomsche*, of *Protestantsche.* Als leden van zulk eene Kerk geven dan ook de Hoogleeraars onderwijs in die vakken, tot welke zij zich uitstrekt. Nu zou het vreemd zijn, dat dit in hun onderwijs niet min of meer te bespeuren ware. Het zou zelfs een zonderling verschijnsel op-

leveren, zoo hun volstrekt geene ingewortelde dwalingen aankleefden. Volgens PLANCK [1]) bestaat er niet één doordenkend Godgeleerde, die het niet meermalen zelf gevoeld heeft, hoe oneindig veel het dikwijls koste, zich van godsdienstige vooroordeelen, welke men in de jeugd heeft opgevat, geheel los te rukken, ofschoon men van hunne ongegrondheid ten levendigste overtuigd is. Maar hoe? Staan de beoefenaars van elke wetenschap in zoo verre met de Godgeleerden niet gelijk? Hebben zij allen geene eigene inzigten, geen eigen standpunt, van waar zij uitgaan? Wilde men de menschen van alle overlevering losmaken, dan moest men hen, naar ROUSSEAU's ongerijmden voorslag, in bosschen en wildernissen, buiten het verkeer met anderen, laten opwassen. Er blijft dus niets anders over, dan dat het onderwijs in de Godgeleerdheid aan een lid van deze of gene kerk worde toevertrouwd. Doch nu zou het jammer zijn, dat de zoodanigen hunne roeping als mannen van wetenschap vergeten moesten, om hunne Kerk te dienen. Die God, onder wiens bestuur zij worden aangesteld, geeft hun in de vraag: *wat is waarheid?* een beter rigtsnoer, dan de Kerk geven kan. De Kerk zelve verklaart zich voor het volgen van dat rigtsnoer, als zij hare uitspraken deugdelijk noemt; dewijl zij dan van de veronderstelling uitgaat, dat die met de waarheid overeenstemmen. Zulks betreft de *Roomsche* zoowel, als alle andere. Die Kerk geeft er zelve de blijken van, als zij bijv. het lezen van de schriften der Heidenen, niet meer met GREGORIUS I, op hoogen toon afkeurt, of het gevoelen, dat er *Antipoden* tegen

[1]) *Einleitung in die Theol. Wissenschaften.* I. Th. s. 39 fl.

ons over zijn, niet langer als booze ketterij brandmerkt.

Hoe is het nu met de *Protestantsche*, bijzonder met de *Hervormde Kerk* gelegen, wier leden in ons Vaderland tot dusverre de Hoogleeraars zijn, door welke er aan 's Lands Hoogescholen in de Godgeleerdheid onderwezen wordt? Groot is het getal derzulken, die aan de bekende XXXVII *Artikelen*, welke men voorheen tot zijne eigene verantwoording heeft opgesteld, en andere schriften van het voorgeslacht, als aan formulieren des geloofs, die ook de nakomelingschap volgen moet, vasthouden. En zeker verdient de Godgeleerde, dat men hem als vermetel aanklage, wanneer hij het tot zijn beroep maakt die overblijfsels der oudheid te bestrijden. Zeker zal elk regtschapen man er meer genoegen in vinden, dat hij het eerwaardig gebouw, hetwelk eeuwen gestaan heeft, als het mogelijk is, hooger optrekke, dan dat hij het afbreke en omverhale. Doch desniettemin kan hij er aan arbeiden, dat het uiterlijke fraaijer en het innerlijke zuiverder worde. Desniettemin kan hij in alles de vrijheid van onderzoek behouden. Die het boek van onzen SCHOLTEN [1]) gelezen heeft, zal daarvan eene schitterende proeve gezien hebben, al stemt hij met alle redeneringen niet evenzeer overeen. De Hervormde Kerk, die van de grondstelling uitgaat, dat al het menschelijke aan dwaling onderhevig is, zou zich onfeilbaarheid toeeigenen, bijaldien zij hooger eischen deed. Ook hebben de groote mannen der zestiende eeuw zich waarlijk tegen den geest van hunnen tijd zoo nadrukkelijk niet aangekant, opdat wij, nakomelingen,

---

[1]) *De leer der Hervormde Kerk in hare grondbeginselen* enz.

slechts bij hunne woorden zweren zouden. De Godgeleerdheid verloochent derhalve aan 's Lands Hoogescholen haar beginsel van onafhankelijkheid, wanneer zij iets anders, dan de vraag, wat waarheid is, tot haren toetssteen kiest. Maar wordt zij aan dat beginsel ontrouw, het zullen in allen gevalle nog slechts weinige vakken zijn, die daarvan aanmerkelijke schade lijden.

Dit brengt ons tot de beschouwing van *den kring, waarin de Godgeleerdheid zich beweegt.* Van welk eenen wijden omvang die is, leert men bij ervaring te beter kennen, hoe gemeenzamer men met haar geworden is. Doch hij kan niet beschreven worden, zonder dat hetgeen tot dusverre is voorgedragen, een' krachtigen steun erlangt. In hare *uitgebreidheid* doet de Godgeleerdheid zich nog nader als eene wetenschap voor, die er aanspraak op maakt om leerstoelen te hebben op 's Lands Hoogescholen.

Van Godgeleerdheid kan er in drieërlei opzigt gesproken worden. Wil iemand *drie trappen* onderscheiden, hier is, zoo ver ik weet, niets tegen. De laagste wijst dan de engste beteekenis van het woord aan. In die beteekenis bepaalt de *Godgeleerdheid* of *Theologia* zich bij de eigenlijk gezegde *leer van God* en sluit de *Christologia* of *leer van Christus*, de *Anthropologia*, of *leer van den mensch*, en meer andere deelen van het geheel buiten. Deze onderscheiding is eerst in later tijd algemeen geworden. Om een ruimer veld voor zich te hebben, moet men een' hoogeren trap beklimmen. Dan ziet men de Godgeleerdheid zich met alles inlaten, wat gewoonlijk door den naam van *Dogmatiek* wordt uitgedrukt. Zij strekt derhalve haar onderzoek tot geheel de

Geloofsleer uit. En zoo omvat zij alles, wat aan het geloof in *God* verbonden is, ofschoon het eigenlijk CHRISTUS, of *den mensch*, of een ander voorwerp of onderwerp aangaat. In dien zin komt zij dikwijls, ook bij dezulken voor, die er alleenlijk het uiteenzetten, bewijzen en verdedigen van het leerstelsel hunner kerk, tegen over andere kerken, door verstaan. Doch zij heeft eenen zin, die nog uitgebreider is. Zij duidt, nevens de Geloofsleer, ook alle andere vakken aan, welker beoefening aan den Godgeleerde is opgedragen. Dan kunnen wij zeggen, dat zij op den hoogsten trap staat als *de Godgeleerdheid in haren wijden omvang*.

Van zulk eene Godgeleerdheid is hier tot dus verre gesproken en moet verder gesproken worden: *al die vakken, welke tot haar grondgebied behooren*, komen hier in aanmerking. Maar hoe zal men het aanleggen, om hun zulk eene plaats naast elkander te geven, dat elks karakteristiek onderscheid ook aan lezers, die vreemdelingen op dit grondgebied zijn, duidelijk in het oog valle? De zaak wordt te moeijelijker, omdat men, bij deze monstering, ook aan den gang denken moet, welken het onderzoek in de laatste jaren genomen heeft. Die zich bij een tweetal bepaalt en van *beschouwende* en *beoefenende vakken* gewaagt, geeft iets algemeens op, hetwelk nadere verklaring behoeft. Met dat gedeelte, hetwelk de een *leerstellig*, de ander *wijsgeerig* noemt, op den voorgrond te zetten, zou men te kort doen aan hetgeen boven omtrent den naam en het beginsel der Godgeleerdheid als wetenschap in het midden is gebragt. Alles wel overwogen zijnde schijnt het best geraden, op het voetspoor van PELT [1])

---

[1]) *Theol. Encyclop. als System.* s. 74 ff.

en andere hedendaagsche schrijvers, *drieërlei vakken* te onderscheiden en deze in die orde te plaatsen, dat zij allen den rang hebben, welke hun toekomt, zonder dat het ééne boven het andere uitsteekt. Diensvolgens is de Godgeleerdheid eene *Historische*, eene *Systematische* en eene *Praktikale.* Deze drie doen zich hier zoo voor, dat zij de drie tijden, den verledenen, den tegenwoordigen en den toekomenden, eenigermate voor den geest roepen.

Het *Historische* vak der Godgeleerdheid bevat niet alleen de *Geschiedenis van de Godsdienst* en *van de Kerk* tot op onze dagen, maar ook al wat tot de *Kritiek*, de *Hermeneutiek* en de *Exegese van den Bijbel* betrekking heeft. Het *Systematische* sluit de *Dogmatiek* en *Moraal* in zich, om uit te wijzen wat wij Christenen als *Geloofsleer* en als *Zedeleer* behooren te eerbiedigen. Het *Praktikale* stelt alles voor, wat de kweekeling der Hoogesshool zal moeten *uitoefenen, als hij den post van Evangelie-dienaar bekleedt.* Dan zal hij geroepen worden om een *voorganger bij de openbare Godsdienstoefeningen* te zijn, aan de gemeente *openbaar en huisselijk onderwijs* te geven, *op haar als herder der kudde toe te zien* en *voor haar te zorgen*, het *kerkelijk bestuur* in ruimeren of engeren kring waar te nemen [1]). Eenige der hier opgenoemde vakken hebben weder hunne nevenvakken, waardoor het algemeene in het bijzondere overgaat, zoo als b. v. de *Symboliek*, de *Apologetiek* en de *Patristiek*, welke de *Staatscommissie* [2])

---

[1]) Ik volg hier mijne verdeeling in de *korte schets der Akademische lessen over de Evangeliebediening in de Nederlandsche Hervormde Kerk.* Leiden 1840.

[2]) bl. 82, 166.

uitdrukkelijk opnoemt, weder nevenvakken van de *Dogmatiek* en de *Geschiedenis van Godsdienst en Kerk* zijn. Doch misschien heb ik menigen lezer reeds lang genoeg in een veld, dat vreemd voor hem is, rondgeleid, om van hem te vergen, dat hij mij daarin nog verder volge. Evenwel moest ik aan elk een overzigt geven van de voornaamste deelen, die de Godgeleerdheid uitmaken. Zoo kan de uitgebreidheid van den kring, waarin zij zich beweegt, eerst regt aanschouwelijk worden. Zoo wordt de lezer eerst regt in staat gesteld, om het gewigt te beoordeelen, hetwelk daarin voor de maatschappij gelegen is. Zoo blijkt het eerst regt, dat wij hier met eene wetenschap te doen hebben, welker betrekking tot 's Lands Hoogescholen zich niet miskennen laat.

Begeert iemand zich hiervan nog nader te overtuigen; hij geve zich nog eens de moeite, om de *onderscheidene vakken der Godgeleerdheid*, die zich in den voorgestelden kring opdoen, *met elkander te vergelijken.* Wij zien hier geene massa van ongelijksoortige dingen, door willekeur of toeval op éénen hoop gedrongen. Alles staat hier onderling in veel naauwere verwantschap, dan CICERO, op zekere wel bekende plaats, aan de kunsten toekent, die tot de beschaving behooren. Er ontdekt zich, als wij deze vakken gadeslaan, niet slechts verscheidenheid in de eenheid, maar ook eenheid in de verscheidenheid: een *Organismus*, zou men kunnen zeggen, van afzonderlijke deelen, die tot bereiking van hetzelfde doel zamenwerken. Tot welk eene hoogte men het in andere wetenschappen brengen kunne, wanneer men zich slechts bij een enkel vak bepaalt en van de overige geheel of grootendeels onkundig is, laat ik aan het oordeel van bevoegde regters over; maar het is

een volstrekt vereischte met de Godgeleerdheid in het algemeen tamelijk vertrouwd te zijn, zal men, bij zijne navorsching van het een of ander vak in het bijzonder, niet gedurig op struikelblokken stuiten, die den voortgang belemmeren, of langs dwaalwegen van de waarheid afwijken.

Of verliest mogelijk de Godgeleerdheid, naar iemands meening, veel van hare achtbaarheid als wetenschap, door dat zij de meeste, zoo niet alle andere vakken van menschelijke kennis in *populariteit* te boven gaat? Zou het misschien een teeken van hare minderheid zijn, dat menigeen, zonder van der jeugd aan behoorlijk in hare gemeenschap te zijn ingewijd, op haar grondgebied het woord voert en het Publiek hem wel eens luider dan hare echte kweekelingen toejuicht? Het antwoord op deze beide vragen is niet moeijelijk. Wat oppervlakkigheid of vleijerij hier doet, strekt niet meer tot vernedering der Godgeleerdheid, dan de ingenomenheid van velen met het klatergoud de waarde van het echt metaal vermindert. Het andere bewijst alleen, dat er bijna geene of volstrekt geene wetenschap is, welke aan de begrippen van het gros der menschen zoo nabij als deze ligt en tot hun leven in zoo naauwe betrekking staat. Maar als men van *populariteit* gewaagt, neemt men dan niet dikwijls den schijn voor het wezen? Monsteren wij nog eens de vakken van den uitgebreiden kring, dien wij daar aanschouwen! De meeste vorderen, naar de eenparige getuigenis van allen, die hier eene stem hebben, zulke diepgaande navorschingen, als men redelijker wijze van een' oningewijde niet verwachten kan. En niet één wordt er daaronder aangetroffen, waarmede men het zoo verre gebragt heeft, dat men aan de slotsom van het onderzoek gekomen is.

Iets anders is er, dat met het diep wetenschappelijke der Godgeleerdheid kwalijk schijnt te strooken. Behalen, namelijk, hare beoefenaars, na de Akademie eerst vóór korten tijd verlaten te hebben, door veelomvattende schriften, wel eens overal toejuiching; men zou al spoedig zeggen, dat het juist geene groote moeite kost, haar geheel te doorgronden. Doch wilde men hieruit iets te haren nadeele afleiden, het zou de Regtsgeleerdheid, de Geneeskunde en wat niet al? eveneens treffen. Er zijn menschen van ongemeene talenten, die reeds vroeg zoo gelukkig zijn, om door te dringen in hetgeen voor den grooten hoop verborgen blijft. Hoe klein echter het getal der zoodanigen zij, mogen wij daaruit opmaken, dat het eene zeldzaamheid is onder mannen van rijpere jaren iemand te ontmoeten, die eene wetenschap in al hare uitgebreidheid met zijnen geest omvat. En van zulk eenen zal men nog niet zeggen kunnen, dat hij in ieder vak dier wetenschap dezelfde hoogte bereikt heeft. De Godgeleerdheid staat hierin met alle wetenschappen gelijk. Schittert iemand voor het Publiek op geheel haar grondgebied, doorgaans zijn het slechts *de algemeene kundigheden* van den *Polyhistor*, waarmede hij de oogen verblindt. Maar om haar als wetenschap hooger op te voeren, moet men uit haar veelomvattend geheel eene keuze van dat gedeelte doen, aan hetwelk men zijn leven *bijzonder* wil toewijden. Één enkel vak, zoo als de *Dogmatiek*, de *Exegese* of de *Kerkelijke geschiedenis* levert, om er eenig licht van aanbelang over te verspreiden, dikwijls reeds arbeids genoeg op, al beoefent men het tot in rijpen ouderdom. Het een en ander durf ik als onloochenbaar aannemen. Tegen-

spraak laát zich niet wachten, of zij moest van iemand komen, die het verdedigen wil, dat hij een' verkeerden weg is ingeslagen. En lezers, die vreemdelingen op dit veld van onderzoek zijn, vinden er hier een nieuw bewijs voor, dat de Godgeleerdheid eene wetenschap is, gelijk staande met alle andere.

Wij krijgen dus ook weêr nieuwen aandrang om te zeggen, dat er aan de Godgeleerdheid wordt te kort gedaan, zoo men haar van de plaats verwijderen wil, welke zij nu nog aan 's Lands Hoogescholen bekleedt. Maar voordat ik de slotsom opmake, wensch ik nog een' stap verder te doen en de aandacht *op het doel* te vestigen, *hetwelk de Godgeleerdheid beoogt.* Is dit behoorlijk in het licht gesteld; dan zal er, gelijk ik vertrouw, ter voldinging van het pleit niets ontbreken.

Die de Godsdienst voor een verdichtsel aanzien, door Priesters en Koningen in de wereld gebragt, om de gemoederen te beheerschen, moeten op de Godgeleerdheid ook wel een' blik van verachting werpen. Maar met menschen van dien stempel wil ik mij niet inlaten. Ik weet vooraf, dan het vruchtelooze arbeid zijn zou. Als een beoefenaar der Regtsgeleerdheid of der Geneeskunde bewijzen wilde, dat er leerstoelen voor eene dezer beide wetenschappen aan 's Lands Hoogescholen staan moeten, zou hij zich dan ook wel de moeite geven, om haar te verdedigen tegen de aanvallen van drogredenaars, die de wereld tegen haar, als overbodig of schadelijk, zochten in te nemen? Waarom derhalve bij de vraag, of de Godgeleerdheid het voorwerp van Akademisch onderwijs behoort te blijven, aan andere lezers gedacht, dan die de Godsdienst, als eene spruit

van hemelschen oorsprong, op prijs stellen? En nu zeg ik met vertrouwen, *dat de Godgeleerdheid een bijzonder en een edel doel heeft.* Zij laat de bevordering van 's menschen stoffelijke belangen aan andere wetenschappen over. Wat zij ten nutte der burgerlijke maatschappij bijdraagt, doet zij daardoor, dat zij voor de zedelijke wereld arbeidt. Zullen wij haar eene wetenschap noemen, welke, zoo zij hare bestemming volgt, die strekking heeft, dat de strijd tusschen God en den mensch ophoude en de mensch zich met God vereenige? Als Christelijke Godgeleerdheid gaat zij daartoe van het Christendom uit. Doch dan is het *Christendom* voor haar *geen poëzij*, neen, *proza*, *het verhevenste proza*, of, om eigenlijk te spreken, de zuiverste waarheid, ter aanschouwing van den Onzienlijke, zooals de stofbewoner Hem aanschouwen kan, onder zijn aanbiddelijk Albestuur aan het licht gebragt. Dan erkent zij CHRISTUS als het Hoofd van het rijk der Godvrucht en deugd, hetwelk tevens het rijk van gelukzaligheid is, in zijne geestelijke en hemelsche waarde. Dan beoogt zij, bij hare navorschingen, niets meer, dan met God daartoe mede te werken, dat dit rijk vaster, uitgebreider, volkomener worde en het heil der menschen, aan deze en gene zijde des grafs, hoe langer hoe meer bevordere.

Ter bereiking van dit doel werken *al de vakken* der Godgeleerdheid, niet één uitgezonderd, zamen. Het *Historische* onderzoekt daartoe, met volkomene vrijheid, hoe het door God gestichte rijk zich in den Bijbel aangekondigd en in de geschiedenis van Kerk en Godsdienst ontwikkeld heeft. Het *Systematische* spoort, met wijsgeerigen geest, den aard en het wezen van dat rijk na, om al, wat het voor

den mensch als mensch ter beschouwing en beoefening oplevert, tot één geheel te brengen. Het *Praktikale* tracht, met eigenaardige onafhankelijkheid, die wegen uit te vorschen en aan te wijzen, welke er moeten ingeslagen worden, opdat ieder lid der gemeente van CHRISTUS, ja, de gansche bevolking van den aardbodem, voor zoo verre zulks mogelijk is, in de gelukzaligheid deele, die uit de betrachting van Godvrucht en deugd ontspruit. Men zou derhalve de verschillende vakken der Godgeleerdheid vergelijken kunnen met de verschillende deelen van een kunstig ineengevlochten werktuig, die allen, het zij in meerdere of mindere mate, daartoe behulpzaam zijn, dat het zijne kracht uitoefene.

Gewaagt iemand misschien van de twisten en verdeeldheden, die er, om den wil der Godgeleerdheid, op de wereld ontstaan zijn, misschien van het *odium Theologicum*, hetwelk men tot een spreekwoord gemaakt heeft; hij oppert iets, dat alleen op rekening van menschen komt, die haren naam misbruikt hebben, maar waaraan zij zelve onschuldig is. Tegen de Regtsgeleerdheid en andere wetenschappen zou men eene dergelijke aanklagt kunnen inbrengen, bijaldien men drukken wilde op hetgeen hare beoefenaars wel bedreven hebben. Maar als de spin uit dezelfde bloem venijn trekt, waaruit de bij haren honig zuigt, zullen wij die daarom met verachting aanzien? Zoo had ook de Godgeleerdheid het van ouds met ieder vak van kennis gemeen, dat er op het register harer voedsterlingen menschen stonden aangeschreven, die wegens onwetendheid, traagheid of andere verkeerdheden buiten staat waren, om aan hunne roeping te beantwoorden. Treft men derhalve nog heden ten dage onder hen zulke

wezens aan; dit onteert de Godgeleerdheid even min, als elke andere wetenschap. De zoodanigen moeten hier wel te talrijker zijn, dewijl het eene groote menigte is, die zij als Priesters tot haren tempel ziet toevloeijen, en er aan dezen hoogere eischen dan aan anderen gedaan worden. Het komt bij haar niet slechts op geestvermogens en bekwaamheden, niet slechts op werkzaamheid van aard en regtschapenheid van karakter, maar ook op een' Godvruchtigen en deugdzamen zin aan. Onder de verdiensten der Groninger Hoogleeraars, HOFSTEDE DE GROOT en PAREAU, mag wel gerekend worden, dat zij dit, ook in hunne wetenschappelijke geschriften, bovenaan stellen. Ontbreekt het in den Godgeleerde, dan kan het niet anders, of het doel, tot welks bereiking zijn arbeid leiden moet, wordt uit het oog verloren. En schittert hij, voor de Christelijke gemeente opgetreden, door den glans van zekere welsprekendheid; hij is toch niet veel beter dan de goochelaar, die, om des broods wil, de zinnen des volks verblindt.

Wegens haar verheven doel heeft de Godgeleerdheid dus eene hooge waarde. Niet, dat wij haar uit dien hoofde tot eene meesteres mogen maken, waaraan alle andere wetenschappen onderworpen zijn. Door ijdelen waan vervoerd misbruikte AMBROSIUS, toen zij nog in de eerste beginselen was, reeds de vergelijking van SARA en HAGAR. Naderhand veroorloofden zich hare voorstanders wel eens nog hoogeren toon aan te slaan. Doch daarvoor heeft zij, vooral in de laatste tijden, genoeg te boeten gehad. En die heden ten dage ten kwade duidde, dat men haar met alle andere wetenschappen, *als eene zuster*, gelijk stelde, zou zich voor geheel de wereld belagchelijk maken. Maar zouden wij haar daarom geene

zuster mogen noemen, *die aan het hoofd van geheel de rei gaat?* Als zulks door een' VAN HEUSDE [1]) gedaan wordt, behoeft de Godgeleerde daarvoor wel niet te schroomen. Wat aan 's mans gezag ontbreken mogt, vindt men ruimschoots aangevuld, als men op het doel der Godgeleerdheid het oog vestigt. Naar de verklaring van denzelfden zoo onpartijdigen en bevoegden regter [2]), treedt zij in de voetstappen der oude wijsbegeerte en tracht voor oogen te stellen, hoezeer het Christendom het menschelijk geslacht tot zijne volmaking opleidt. Hetgeen in dat zeggen van PLATO: *wij allen verlangen gelukkig te zijn* [3]), hetwelk in de ziel zijner toehoorders weêrklank vond, werkelijk ligt opgesloten, zoekt zij uit de denkbeeldige wereld in het leven over te brengen. Door hare aanwezigheid onder de wetenschappen plaatst zij de hedendaagsche maatschappij op een hooger standpunt, dan *Griekenland* en *Rome* ooit gekend hebben. Vooral spreidt zij thans hare waarde ten toon, daar er, om van FICHTE's [4]) aanmerking gebruik te maken, zoowel voor haar als voor de wijsbegeerte een tijd gekomen schijnt te zijn, om den strijd tusschen *weten* en *gelooven*, op eene meer grondige en voldoende wijze, te beslissen, dan voorheen mogelijk is geweest. Zoo zal zij ons den weg wijzen tot het ontdekken eener betere *harmonie*, dan zich oudstijds HERACLITUS verbeeld heeft, dat hij in de vergankelijke dingen gevonden had. Ja, bedrieg ik mij niet, dan zal zij vroeg of laat in de Christenheid,

---

1) *De Socrat. School.* II. D. bl. 151.

2) *Init. Philos. Plat.* Part. I. p. 67. *De Socrat. School.* IV. D. bl. 170.

3) *Euthydem.* Tom. I. Part. 2. p. 413. BEKK.

4) *Zeitschrift.* III. B. S. 212.

daarop uitgaan, dat onder de leden van verschillende gezindten, in plaats van hatelijke verdeeldheid, de broederschap huisveste. Doch waartoe den sluijer der toekomst opgeligt? Nu reeds is de Godgeleerdheid wegens haar doel eene wetenschap, over welker achteraanstelling de maatschappij zich bitter beklagen zou: de hoogste wetenschap voor den mensch als redelijk en zedelijk, ik zeg nog niet eens, als onsterfelijk wezen.

Op die verhevenheid van haar doel mag de Godgeleerdheid zich dan ook beroepen, als zij de vraag hoort opperen, of zij tot het Hooger Onderwijs in betrekking staat. Zij behoeft zich niet te verontrusten, als een FEUERBACH, bij wien God niets anders dan de mensch zelf is, tegen haar wegens hare nietigheid uitvaart. Zij kan het zonder schroom een raaskallen noemen, als STRAUSS beweren durft, dat ter voorbereiding harer kweekelingen, die zij als predikers in de kerk uitzendt, driestal en schaafbank thans betere oefenplaatsen zijn, dan *Universiteiten* en *Seminariën* [1]). Van die verhitte hoofden, welke het tot zulke uitersten drijven, telt gelukkig ons Vaderland onder zijne bewoners slechts weinigen, wanneer men naburige gewesten daarbij vergelijkt. De reeds meermalen genoemde *Staatscommissie* verklaart [2]) uitdrukkelijk voor staatsbelang, dat in ieder kerkgenootschap beginselen van Godvrucht en deugd onder de burgers worden opgewekt en aangekweekt, en dat dit werk aan deskun-

---

[1]) Het is bijkans ongeloofelijk, dat een man als STRAUSS, hoe *paradox* ook, zulks beweren durft, en toch leest men het hoofdzakelijk in zijne *Christl. Glaubenslehre*. II. B. S. 625.

[2]) Bl. 119.

digen worde toevertrouwd. En zoo lang zulk eene taal van mannen, die men niet verdenken mag, als waren zij door bijoogmerken gedreven geworden, bij grooten en kleinen hier te lande toejuiching vindt; zoo lang vrij algemeen voor waarheid erkend wordt, wat er ligt opgesloten, in hetgeen de Hoogleeraar MULDER zegt [1]), dat de Natie behoefte heeft aan de vermeerdering van die wetenschap, welke het hart van den mensch veredelt, zijn gemoed verheft en zijn' zin verbetert; zoo lang zal de Staat zich, vertrouwen wij, door geen ellendige magtspreuken, waarmede men de Godsdienst naar de kroon steekt, laten overbluffen. Dan alleen zou het, naar het schijnt, aan de Godgeleerdheid boven het hoofd hangen, dat zij van onze Hoogescholen wijken moest, wanneer men er toe overging, om, volgens den door sommigen gedanen voorslag, de *Faculteiten* vaneen te scheuren en daarmede de Hoogescholen zelve te vernietigen. Doch genomen eens, dat het vaneenscheuren der *Faculteiten* hier en daar ernstig gemeend is, men zal het toch niet ligt wagen een' maatregel door te zetten, waartegen niet alleen luide kreeten van verontwaardiging uit veler monden zijn opgegaan, maar die ook niet ten uitvoer gebragt kan worden, zonder den band der wetenschap te verbreken, de eer des Vaderlands te bezwalken en het heil des volks te krenken.

Hiermede is echter het pleit nog niet voldongen. Misschien komen deze bladen aan lezers in handen, die ik er ten volle van overtuigd heb, dat de Godgeleerdheid eene wetenschap is, welke met alle an-

---

[1]) *Verval van Nederland, bezuiniging, onderwijs.* bl. 9.

dere gelijk staat, en die met *de gevolgtrekking, welke ik daaruit afleide, echter nog niet instemmen.* Ik hoor, dunkt mij, althans menigeen zwarigheid maken, om hetgeen de Staat aan de Godgeleerdheid zelve verschuldigd is, op het onderwijs, zooals het tot dus verre op 's Lands Hoogescholen gegeven wordt, over te brengen. En die zwarigheid maken zij niet ligtvaardig. Op de Nederlandsche Akademiën zijn, zoowel als op de Athenaea, *al de Hoogleeraars* in de Godgeleerdheid, niemand uitgezonderd, leden *van de Hervormde Kerk.* Als zoodanigen kweeken zij Herders en Leeraars voor die Kerk op, nemen zij daarin gezette predikbeurten waar en hebben zij ook zitting in de Synode en andere vergaderingen, ter behartiging van hare belangen bijeen geroepen. Het is derhalve die Kerk, aan welker behoefte onze Akademiën voldoen. Nu mag men vragen: Is dit niet een overblijfsel van vroegere overheersching, hetwelk aan andere gezindten gegronde stof tot klagten oplevert? Strookt het wel met die gelijkheid van regten, waarop zij allen, volgens de *Grondwet*, dezelfde aanspraak maken? Zoo komen wij tot de zwarigheden terug, welke reeds boven geopperd, maar nog niet weggenomen zijn. Laat mij dan beproeven, of dit mij hier gelukke.

Uitdrukkelijk lezen wij in de *Grondwet* (Art. 168): *De tractementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, thans door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelver leeraars genoten wordende, blijven aan dezelve gezindheden verzekerd.* De Hoogleeraar HOFSTEDE DE GROOT [1])

---

[1]) *Is bezuiniging op het onderwijs, vooral door opheffing eener Hoogeschool, aan te raden?* bl. 28.

brengt dit hierbij in rekening, bijzonder hechtende aan de woorden: *andere inkomsten, van welken aard ook.* Zeker wordt daarin, gelijk in geheel het Artikel, van alles, wat de Hervormde Kerk, zoowel als elke andere, tot dusverre uit de kas van den Staat genoten heeft, zonder eenige uitzondering, gesproken. En hoe nu, zoo de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid, die aan 's Lands Hoogescholen onderwijs geven, het personeel helpen uitmaken, dat aan de Hervormde Kerk toebehoort? Kan die Kerk dan niet, uit kracht van de *Grondwet*, eischen, dat gezegde Hoogleeraars de tractementen en pensioenen, welke ze tot dusverre van het Rijk genoten hebben, blijven genieten? Ik ben geen Regtsgeleerde of Staatsman; maar moeten deze vragen toestemmenderwijs beantwoord worden, dan zou er, mijns inziens, zelfs uit volgen, dat de Hervormden de bekostiging van het onderwijs in de Godgeleerdheid, ook als het van wege de Kerk op Seminariën gegeven wierd, van den Staat eischen konden. Ontijdig zou het dus zijn zich te beroepen op hetgeen SCHLEIERMACHER ergens zegt: *Wanneer in eenen Staat verschillende Godsdienstige gezindten zijn, zoo is er, tot vermijding van partijdigheid, geen ander middel, dan dat het aan iedere partij worde overgelaten voor zich zelve te zorgen.* Of echter ons Genootschap ook geregtigd ware om te vorderen, dat het voor zich de leerstoelen behield, welke het tot dusverre aan 's Lands Hoogescholen gehad heeft, is iets van nader overleg. Wij zouden het moeten toetsen aan hetgeen in de *Grondwet* (Art. 194) over het hooger onderwijs voorkomt. Maar hoe men het weinige, hetwelk zij daaromtrent bepaalt, ook verklare, men kan er niets uit afleiden, om, ten aanzien van deze vraag, voor of

tegen te beslissen. Voldingend zal het ook niet zijn, zoo men, buiten die woorden om, daarop drukken wil, dat eene instelling, welke bijna drie eeuwen verduurd heeft, zeker verouderd regt verkregen heeft. Evenmin durf ik hier aanhouden op het onderscheid, hetwelk er, bij het invoeren van nieuwe Staatsregelingen, tusschen het reeds aanwezige of *constitutum* en het nog niet aanwezige of *constituendum* te maken is, opdat het bekende spreekwoord: *Fiat justitia et pereat mundus* [1]), niet in praktijk gebragt worde. Doch waartoe langer in het onzekere omgedwaald? Die hier bedenking inbrengen, gaan van de veronderstelling uit, dat het onderwijs in de Godgeleerdheid aan 's Lands Hoogescholen *het onderwijs in eene wetenschap* is, *welke alleen de strekking heeft om de Hervormde Kerk te dienen.* Wanneer nu die veronderstelling gegrond is, dan wensch ik anderen voor de belangen van gezegde Kerk met krachtiger bewijzen, dan ik leveren kan, te hooren pleiten. Maar is zij ongegrond, dan behoeft zulk een pleidooi niet gevoerd te worden: dan is alle zwarigheid tegen het voortduren van hetgeen tot nu toe bestaat, van zelf vervallen. En die ongegrondheid kan ik, bedrieg ik mij niet, in helder licht stellen.

Ik weet wel, dat ik vele stemmen tegen mij heb. Niet alleen denk ik hier aan het groote Publiek, maar ook, en wel voornamelijk, aan een aantal achtbare mannen, die zelven niets vuriger wenschen, dan dat het onderwijs in de Godgeleerdheid aan 's Lands Hoogescholen behouden blijve. Ja, het is

---

[1]) *Dat het regt zijnen loop hebbe en de wereld te gronde ga.*

schier een algemeen gevoelen, dat dit onderwijs niet anders dan in betrekking tot de Hervormde Kerk beschouwd kan worden. Er is dan, als het ware, door twee partijen een verdrag of eene overeenkomst aangegaan; door den Staat, namelijk, om de Kerk van Hoogleeraars te voorzien, en door de Kerk, om als de haren te erkennen, die de Staat haar aanbiedt. Daarmede strooken de woorden van het *Koninklijk Besluit van* 2 *Aug.* 1815 (Art. 56), reeds boven aangehaald, waardoor de Faculteit der Godgeleerdheid verklaard wordt te dienen *tot vorming der kweekelingen voor den Hervormden Godsdienst.* Nog sterker drukt zich de *Staatscommissie* uit, als zij (Art. 13) van *eene Godgeleerde Faculteit* spreekt, *uitsluitend bestemd ter vorming der Godsdienstleeraars van het Hervormd Kerkgenootschap.* Maar, mijns bedunkens, heerscht hier een misverstand, uit verwarring van het verledene met het tegenwoordige, immers ten deele, voortgevloeid. Met bescheidenheid meen ik althans van andere gedachten te mogen zijn. Heden ten dage staan aan onze Akademiën de scholen der Godgeleerden zoowel voor *Lutherschen*, *Doopsgezinden*, *Remonstranten* en anderen, als voor Hervormden open. Menigeen hunner zou er te noemen zijn, die op deze scholen, als Student, te gelijk met de Hervormden onderwijs genoten heeft. Ten aanzien van het *Evangelisch Luthersch Kerkgenootschap* ligt er een *Koninklijk Besluit van* 12 *Mei* 1816, waarbij (*Art.* 10) het volgende bepaald wordt: De *akademische graden* van *Kandidaat* en van *Doctor* in de Godgeleerdheid voor het Luthersch Kerkgenootschap zullen verleend worden door de theologische faculteit van de hoogeschool te *Leyden*, bij welke, in dat geval, de hoog-

leeraar in de stellige godgeleerdheid zal vervangen worden door den gewonen hoogleeraar van de Luthersche kweekschool te *Amsterdam*, of, bij deszelfs afwezendheid, door den oudsten in dienst, of benoeming der buitengewone Luthersche hoogleeraren". Dien ten gevolge leggen de Studenten van dit Kerkgenootschap, voor de Theologische Faculteit te *Leyden*, de vereischte *examina* af, en ontvangen zij daar, op voorstel dier Faculteit, van den Senaat der Hoogeschool den rang van *Doctor in de Godgeleerdheid.* Even zoo begeven zich de kweekelingen der *Doopsgezinde Sociëteit* en der *Remonstrantsche Broederschap* tot die Faculteit, wanneer zij eenigen graad in dit veld van wetenschap wenschen te verkrijgen. Dezelfde toegang is hun, in zulk een geval, te *Utrecht* en te *Groningen* gebaand. En munt iemand van een ander Genootschap dermate in bekwaamheid uit, dat hem, naar het oordeel onzer Godgeleerden, de eertitel van *Doctor* toekomt, het is al weder op hun voorstel, dat de Akademische Senaat hem dien verleent. Wordt er meer vereischt ten bewijze, dat de Hoogleeraars zoowel andere Kerken, als de Hervormde dienen? Tot deze de meeste betrekking hebbende, zitten zij, ja wel, in vergaderingen, waarin hare belangen behartigd worden, maar als vertegenwoordigers der wetenschap, ter voorlichting bij de beraadslagingen, niet als stemmende leden, door hare gemeenten afgezonden. In die Kerk bekleeden zij, ja wel, den post van Akademieprediker, maar ter volbrenging van den pligt, hun door 's Lands Regering opgelegd, niet door de Kerk geroepen. Zij doen zulks in de eerste plaats voor Studenten, in welk vak zij zich oefenen en tot welke gezindte zij behooren: voor Studenten,

voor wie het van belang is, overal, waar van Staatswege Akademiesch onderwijs gegeven wordt, ook Akademiepredikers, van Staatswege aangesteld, te kunnen hooren. In de laatste jaren heeft men er ook nog menige proeve van gezien, dat zij, waar de omstandigheden het vorderden, bereidvaardig genoeg geweest zijn, om ook in andere Kerkgenootschappen op te treden. Daarenboven moeten wij onderscheid maken tusschen bijkomende werkzaamheden en de hoofdzaak, welke zij te verrigten hebben, de opleiding der studerende jongelingschap. Waar het deze betreft, zijn zij *Hoogleeraars voor anderen zoo wel, als voor de Hervormden.*

Hetgeen de opgenoemde feiten voor een' ieder ten toon spreiden, wordt ook *uit den aard der zaak* klaarblijkelijk. Beschouwen wij de Godgeleerdheid, waarin op onze Akademiën onderwijs gegeven wordt, wij leeren daarin *eene wetenschap* kennen, *welker beoefening niet meer de Hervormde Kerk, dan andere Christelijke Genootschappen aangaat.* De *Dogmatiek* is het eenige vak, hetwelk hier tegen zou kunnen getuigen, wanneer zij daartoe wordt ingerigt, om het Kerkelijk leerstelsel van de zestiende en zeventiende eeuw te bewijzen, te verdedigen en in deze negentiende eeuw over te planten. Maar hoe? zoo zij alleen eene ontwikkeling en handhaving is van hetgeen men, na een vrij en onpartijdig onderzoek, als waarheid meent te moeten aannemen? Zoo zij, met behoud van het karakter der wetenschap, steeds daarop uitgaat, om het onderscheid tusschen juiste en valsche begrippen, bij welk Kerkgenootschap zij ook voorkomen, aan het licht te brengen? Of velen in de Hervormde Kerk er mede voldaan zijn, wanneer het daarbij gelaten wordt, is eene vraag, welke

hier niet in aanmerking komt. Die Kerk zelve kan, zoo zij de waarheid, die in CHRISTUS is, op prijs stelt, eigenlijk niets meer verlangen. Verlangde zij echter iets meer, en wel bijzondere oefenplaatsen, waarin alleen het oude leerstelsel aan de hedendaagsche jongelingschap wierd ingeboezemd, 's Lands Regering zou zich zulks niet behoeven aan te trekken. Maar zou zij onverschillig mogen zijn omtrent de vrije en onpartijdige voorstelling van dat gedeelte der Godgeleerde wetenschap, hetwelk, naar eisch beoefend, er zoo veel toe kan bijdragen, dat ieder burger, door hoogeren Geest gedreven, aan zijne pligten jegens den Staat getrouwelijk beantwoorde? Zou zij niet te zorgen hebben, dat aan de Akademiën, welker Hoogleeraars zij bezoldigt, daarin evenzeer onderwijs gegeven wordt, als in de Regtsgeleerdheid, de Geneeskunde en wat verder het welzijn der maatschappij bevordert?

Naast de *Dogmatiek* staan ook nog *andere vakken en nevenvakken der Godgeleerdheid*, welke men zich misschien verbeeldt, dat alleen tot de Hervormde Kerk betrekking hebben. En gereedelijk stem ik toe, dat, bij hunne behandeling op 's Lands Hoogescholen, de bijzondere behoefte dier Kerk steeds onder het oog wordt gehouden. Maar onder dezelve ken ik er geene, of het meeste, dat er in voorkomt, kan ook, al is het met kleine wijzigingen, ter opleiding van Herders en Leeraars in verschillende Genootschappen der Protestanten dienen. Ja, sommigen helpen evenzeer een' ieder voor het beroep van Christenleeraar vormen, tot welke gezindte hij ook behoore. Zal ik een voorbeeld noemen, denk dan, Lezer! aan de *Homiletiek*, welke in het onderwijs over *het voorgaan bij de openbare Godsdienstoefeningen* ligt op-

gesloten, en waarvan de *Kansel-welsprekendheid* het voornaamste deel uitmaakt. Laatstgemelde, weet men, dat het gebied der *welsprekendheid* aanmerkelijk heeft uitgezet, haar een nieuw veld openende, dat Grieken en Romeinen niet gekend hebben; en zou men de jongelingschap daarin niet zoowel op 's Lands Hoogescholen oefenen, als in hetgeen er voor de raadzaal, het geregtshof en de volksvergadering noodig is? Doch verwijder van die Hoogescholen nu de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid; dan mist men daar de eenigen, die er regt voor berekend zijn, om hierin den weg te wijzen. Tot dus verre had ik alleen het oog op de *Praktikale* vakken en nevenvakken. De bepalingen, die er ten aanzien van deze nog vereischt worden, komen bij de overige in geene de minste aanmerking. Reeds geven de namen, die zij dragen, te kennen, dat zij de eene kerk niet meer dan de andere aangaan. Het zou eene ongerijmdheid zijn, aan eene *Kerkelijke Geschiedenis*, of *Patristiek*, of *Kritiek*, of *Hermeneutiek*, of *Exegese*, of *Moraal* voor Hervormden alleen, of ook in het bijzonder, te denken. Geen Hoogleeraar, die het hem aanbevolen werk getrouw verrigten wil, zal, bij de behandeling van deze of dergelijke vakken en nevenvakken, iets anders zoeken, dan dat hij het licht uit de duisternis te voorschijn brenge. Zoo zal er op onze Hoogescholen aan den *vooruitgang van de wetenschap*, ook door Godgeleerden, gearbeid worden. Zoo zal *Nederland* in de bevordering van den bloei der Godgeleerdheid wedijveren met andere gewesten van *Europa*.

Er zou dan nu geene de minste bedenking overblijven, waren de *Hoogleeraars van de Hervormde Kerk*, niet maar *de eenigen*, door welke er op 's Lands

Hoogescholen onderwijs in de Godgeleerdheid gegeven wordt. Althans behoeft niemand zich te verwonderen, als andere gezindten zich daaraan stooten. Van hier, dat de *Staatscommissie* den voorslag heeft gedaan, om voor alle Kerkgenootschappen, die het verlangen, aan ééne Hoogeschool of meerdere, hetzij eene bijzondere Faculteit, hetzij een' of meerdere leerstoelen op te rigten [1]). Dien voorslag heeft zij vervolgens toegelicht, door den wensch uit te drukken, dat de Wetgever voor elk ander Kerkgenootschap, voor den Israëliet zoowel als voor den belijder des Christendoms, de gelegenheid openstelle, om aan 's Rijks Universiteiten die wetenschappelijke kennis op te doen, welke de Voorganger der gemeente noodig heeft [2]). Iets dergelijks had reeds vroeger de Hoogleeraar HOFSTEDE DE GROOT, een harer leden, geopperd [3]). Een andere weg was echter, reeds vóór vijf en dertig jaren, door het *Koninklijk Besluit van* 2 *Aug.* 1815 ingeslagen, om de stof van ontevredenheid weg te nemen. Wij lezen daar (Art. 58 en 59): »Aan de behoefte van het hooger onderwijs, in den Roomsch Katholijken godsdienst zal door het subsidiëren van *Seminaria* op den tegenwoordigen voet voldaan worden. Insgelijks zullen subsidiën worden bepaald ten behoeve van het hooger onderwijs in den godsdienst bij de luthersche, doopsgezinde en remonstrantsche gezindheden." In hoe verre aan deze bepalingen voldaan is, staat mij thans niet te onderzoeken. Zooveel is genoeg bekend, dat er dien ten gevolge door onderscheidene

1) t. a. p. bl. 46.
2) Ald. bl. 120.
3) t. a. p. bl. 29.

Kerkgenootschappen tot opleiding hunner kweekelingen gelden uit 's Lands kas getrokken worden. Evenwel is het niet voldoende, dat de Staat voor het onderwijs in de Godgeleerdheid bij die Kerkgenootschappen *subsidie* geeft, terwijl hij dat onderwijs voor de Hervormden geheel en al bekostigt. Zullen alle gezindten gelijke regten hebben, dan moet er in den voorslag der *Staatscommissie* getreden worden. Dan wordt er vereischt, dat zij allen evenzeer hare Hoogleeraars in de Godgeleerdheid aan 's Lands Hoogescholen kunnen hebben. Het spreekt van zelf, dat daarbij de meerdere of mindere talrijkheid harer leden in het oog te houden is. De Hervormden moeten, daar zij het grootste deel van de bevolking dezer gewesten uitmaken, bij den voorrang bewaard blijven, welken zij tot dusverre genieten. Een klein Protestantsch Genootschap kan redelijker wijze niet meer vorderen, dan dat het voor zich ééenen Hoogleeraar of op zijn hoogst een tweetal erlange. *Roomschen* behooren zoowel als *Protestanten* in de gelegenheid gesteld te zijn, om aan 's Lands Hoogescholen, even als te *Bonn* en in andere steden van *Duitschland*, voor hunne bediening te worden opleid. Zoo behooren aldaar ook de *Israëlieten* den weg voor zich geopend te zien, om aan het onderwijs in de Godgeleerdheid dat deel te verkrijgen, hetwelk hun toekomt. Het is zoo, het denkbeeld, om alle partijën op zulk eene wijze te voldoen, laat zich ligter aannemen, dan te werk stellen. Bij de uitvoering zou men, al oordeelt men *Israëlieten*, *Roomschen* en *Protestanten* geheel van elkander te moeten afzonderen, toch wel op zwarigheden kunnen stuiten, die onoverkomelijk waren. In elk geval mogt er aan geene gezindte iets tegen wil en dank worden opge-

drongen. Slechts voor de zoodanige, die het begeerden, mogt de Staat één' Hoogleeraar of meerdere aan ééne Hoogeschool of aan meerdere aanstellen. Wierd het aanbod door de *Israëlieten* en de *Roomschen* afgeslagen, dan kwamen de *Protestanten* alleen in aanmerking. En misschien waren er onder deze, die liever hunne *Seminariën* wenschten te behouden. Evenwel behoort de Staat, om niemand te kort te doen, zulks te beproeven. Dit strookt althans, wanneer hij voor elks belangen zorgen moet, veel meer met zijne verpligting, dan dat hij het onderwijs in de Godgeleerdheid op 's Lands Hoogescholen zou afschaffen, omdat hij daaraan die uitbreiding niet geven kon, welke menigeen verlangde. Doch dat het op zulk eene uitbreiding worde toegelegd en dus nevens de Hervormden ook anderen als Hoogleeraars aan die Hoogescholen dienen kunnen, is niet alleen noodzakelijk, om aan elke gezindte gelijke regten te geven, maar ook om *de Godgeleerdheid* op dat *hoogere standpunt te plaatsen*, waarvan boven gesproken is. Ziet men in haar eene wetenschap, afgescheiden van ieder ligchaam, hetwelk men Kerk noemt; dan hebben allen, tot welke Kerk zij ook behooren, er regtmatige aanspraak op, dat zij tot het geven van Hooger Onderwijs op haar grondgebied geroepen worden. Steekt derhalve iemand onder de Lutherschen of andere Protestantsche gezindten in eenig vak dezer wetenschap bijzonder uit, dan worde hem, zoo hij dit verkiest, uit hoofde van zijne talenten en bekwaamheden en zonder zijne geloofsbelijdenis in acht te nemen, het onderwijs in dat vak, als lid der Theologische Faculteit, opgedragen. De eenige voorwaarde is maar, dat men wetenschappelijk genoeg gevormd zij, om in de vervulling van dien post onafhankelijk te werk

te gaan en niets anders te bedoelen, dan de verbreiding der Goddelijke waarheid.

Bij de ontwikkeling mijner denkbeelden nam ik echter twee dingen aan: dat, namelijk, de Regering de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid zal blijven aanstellen, en dat de Hervormde Kerk zich de vereeniging van hare Hoogleeraars met die van andere gezindten zou laten welgevallen; maar beide deze punten zijn van dien aard, dat wij er nog eenige oogenblikken bij moeten stilstaan. Wat dan *de aanstelling der Hoogleeraars in de Godgeleerdheid* betreft, die komt aan de Regering niet alleen toe wegens de bekostiging van het onderwijs uit 's Rijks kasse, maar ook wegens de zorg voor de wetenschap, aan haar toevertrouwd. Hieruit volgt nogtans niet, dat het noodzakelijk is, daarmede op de tot dus verre gebruikelijke wijze voort te gaan. Men weet, dat *Curatoren* der Hoogeschool, wanneer er een Hoogleeraar moet benoemd worden, een tweetal voordragen, opdat de Koning daaruit kieze. Maar laat het zich altijd verwachten, dat die mannen, bij al hunne bekwaamheid, met de wetenschappen en hare beoefenaars grondig genoeg bekend zijn, om de best mogelijke voordragt te doen? Kunnen er dus op die voordragt niet wel eens menschen komen, met welke de Akademie minder zou gediend zijn? Of de voordragt daarom aan eenen *Raad der Hoogeschool*, zooals die door den Hoogleeraar OPZOOMER beschreven is [1]),

---

[1]) t. a. p. bl. 65, 67. Dit staat meer of min in verband met 's mans bekenden voorslag, om de Hoogescholen van *Leyden* en *Groningen* op te heffen. Doch daartegen zijn te gewigtige redenen ingebragt, om te vreezen, dat er gehoor aan zal gegeven worden. Ik heb daarom in deze bladen steeds van *Hoogescholen*, zooals die nu bestaan, gesproken.

moet worden aanbevolen, zou ik niet durven beslissen. Maar in geene wetenschap is er meer gevaar voor mistasting omtrent de personen, die tot het geven van onderwijs de meest bevoegde zijn, dan in de door hem uitgeslotene Godgeleerdheid, omtrent welke men, wegens het voorkomen van *populariteit*, dat zij heeft, de inlichting van deskundigen met de minste schade schijnt te kunnen missen. Het tweetal worde derhalve zoo gemaakt, dat mannen, die, wegens hunne betrekking tot de Hervormde Kerk, zoowel van de Godgeleerdheid zelve de meeste kennis dragen, als hare beoefenaars in ons Vaderland het beste wegen kunnen, daarop een' gewigtigen invloed hebben! Langs dien weg kan er ook een einde komen aan de klagte, welke onze hooggeschatte BROES reeds vóór jaren geuit heeft [1]), dat de beroeping van den Hoogleeraar in de Godgeleerdheid toegaat buiten alle raadpleging met de Kerk, welker teederste belangen hij zegt, dat in het goed of kwaad uitvallen derzelve betrokken zijn [2]). En zoo zou insgelijks omtrent de vraag, of die Kerk van de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid, welke de Regering aanstelt, in het vervolg, tot opleiding harer Herders en Leeraars, nog wel gebruik maken zal, geen' twijfel meer overblijven. Zelfs kon zij, des verkiezende, met hen schikkingen treffen, behoudens hunne afhankelijkheid van den Staat en hunne vrijheid op het gebied der wetenschap. Bedenkelijk is nu nog alleen het

---

1) *De Kerk en de Staat* enz. IV. D. 1 St. bl. 133 volgg.

2) Dat ook andere Gezindten, wanneer er uit hare leden Hoogleeraars in de Godgeleerdheid aan 's Lands Hoogescholen kwamen, zulk een' invloed op de voordragt van dezen hebben moesten, merk ik hier met een woord aan, om misverstand te verhoeden.

andere, hetwelk ik boven geopperd heb, *of de Hervormde Kerk het zich zou laten welgevallen, dat er, aan 's Lands Hoogescholen, Hoogleeraars in de Godgeleerdheid uit andere gezindten nevens de haren geplaatst werden.* Dat het kleingeestigheid verraden zou zich daartegen te verzetten, komt hier niet in aanmerking. Ook zou het weinig afdoen, dat sommige partijen haar ongenoegen te kennen gaven. Zoo lang de Kerk zelve, door den mond harer wettige vertegenwoordigers, geen protest inleverde, mogt het er voor gehouden worden, dat zij in die veranderіng berustte. En verklaarde zij zich tegen dezelve, zij bleef ten volle in haar regt, om zich van de Akademiën af te scheiden, *Seminariën* voor hare Evangeliedienaars op haar eigen grondgebied te stichten, en daar zelve die Hoogleeraars, aan welke zij haar vertrouwen schonk, aan te stellen en te bezoldigen. Ik kan mij echter niet voorstellen, dat dit gebeuren zou. Maar gebeurde het tegen alle verwachting, desniettemin zou de Staat, zoo ik mij niet geheel bedrieg, verpligt zijn het onderwijs in de Godgeleerdheid op 's Lands Hoogescholen aan te houden. En dezelfde verpligting zou op den Staat rusten, als alle andere gezindten zich met hare *Seminariën*, ter opleiding der jongelingschap tot de Kerkedienst, vergenoegden.

Vraagt men misschien, voor wien zulks dienen zou; het antwoord is eenvoudig: voor jongelingen uit de onderscheidene gezindten, die een hooger, of althans uitgebreider onderwijs wenschen te ontvangen, dan aan de *Seminariën* hunner kerk gegeven wordt, en daarenboven voor allen, die zich in eenig vak der Godgeleerdheid willen oefenen, zonder naar de eene of andere betrekking in de Kerk te staan.

Heb ik voldingend bewezen, dat de Godgeleerdheid eene wetenschap is, die met alle andere gelijk staat; dan moet, van 's Rijks wege, iedereen in de gelegenheid worden gesteld, om eene grondige kennis van hare onderscheidene vakken op te doen, om het even, of zulks ten gevalle van zekere Kerk zij, of niet. Laat mij dit door een voorbeeld aanschouwelijk maken, en wel aan het onderwijs in de Regtsgeleerdheid ontleend! Het heeft, ja, in de eerste plaats ten doel den jongeling tot staatsman, regter of pleitbezorger op te kweeken; maar dient het ook niet voor een' ieder, die, zonder eene betrekking in de maatschappij te beoogen, lust en begeerte heeft om zijnen geest met nuttige kundigheden te verrijken? Behoort dit niet al mede tot het bevorderen der volksverlichting, hetwelk DE BOSCH KEMPER eene der duurste verpligtingen in de zamenleving noemt? [1]) De *Staatscommissie* zegt (*Art.* 11) van de Hoogescholen niet alleen: *zij strekken om door grondig onderwijs hare kweekelingen voor maatschappelijke betrekkingen te vormen*, maar voegt er ook aanstonds bij: *en hen voor te bereiden tot eigen studie en voortgezette beoefening der wetenschap, mitsgaders om door ontwikkeling van vereenigde krachten tot uitbreiding van kennis en geleerdheid mede te werken.* Nu is ieder woord hier ook op de Godgeleerdheid allezins toepasselijk. Op de *Seminariën* moge zij behandeld worden *ten dienste der Kerk*, maar op de *Hoogescholen* moet zij, als afgescheiden van de Kerk, behandeld worden *ten dienste der wetenschap.* Wordt

---

1) *Handleiding tot de kennis van het Staatsregt en Staatsbestuur.* I Afd. bl. 76.

daar de jongeling alleen gevormd, om den post van *Herder en Leeraar* te bekleeden, hier moet hij ook gevormd kunnen worden tot *Doctor in de Godgeleerdheid.* Het achtbare ligchaam van den *Senaat* moet in de gelegenheid gesteld zijn, om aan den Godgeleerde dien hoogen rang te geven, welken hem *de Kerk* niet geven kan, ten zij men hem noodzaken wil, om dien, tot oneer van ons Vaderland, bij de naburen te zoeken.

Er blijft derhalve niets bedenkelijks meer over tegen hetgeen ik bewezen meen te hebben: dat de Godgeleerdheid eene wetenschap is, waarin onderwijs behoort gegeven te worden op 's Lands Hoogescholen. Maar, al ware al het bedenkelijke niet weggenomen, toch zou het *onraadzaam* zijn, de Godgeleerdheid van die Hoogescholen te verwijderen.

Wat mij het eerst voor den geest komt, is *zekere onbestaanbaarheid met zich zelve,* waarvan men de Regering niet zou kunnen vrijspreken, indien zij zulk een plan uitvoerde. Voor de *Algemeene Geschiedenis* zou men b. v. Hoogleeraars aan de Akademiën aanstellen; maar men zou zich niet bekommeren over de *Kerkelijke Geschiedenis*, ofschoon deze te meerdere aanspraak op de zorg van den Staat heeft, daar zij de sleutel is, die den toegang tot de kennis der middeleeuwen opent! Zoo voortgaande zou ik een aantal belangrijke vakken, welke met deze verandering zouden gemoeid zijn, kunnen aanroeren. Doch laat mij kortheidshalve slechts bij zoodanigeen stilstaan, dat mij het naast aan het hart ligt! Ik bedoel de *Exegese van het Nieuwe Testament.* Het is de verklaring van die boeken, welke, hoe men ook over hun gezag en hunne waarde oordeelen

wil, in het leven der maatschappij zijn ingegaan en de vraagbaak van schier geheel *Europa's* hedendaagsche bevolking en van millioenen in andere werelddeelen uitmaken. Het zou dan waarlijk wat schoons zijn, zoo er voor die verklaring geene leerstoelen langer op onze Hoogescholen bestonden, en wel voor de verklaring van HOMERUS en VIRGILIUS, van PLATO en CICERO, en andere schrijvers van *Griekenland* en *Rome*, wier werken alleen door geletterden in hunnen kleinen kring gelezen worden! En dit vak uitsluitende, zou men, om zich zelven gelijk te blijven, ook de *Exegese van het Oude Testament* moeten uitsluiten. Maar daardoor zou die eerste helft van den Bijbel, welke de beginselen van de geschiedenis der menschheid bevat en bij Joden zoowel als Christenen nog steeds een voorwerp van eerbied is, gevaar loopen, dat zij in een' achterhoek geschoven werd, terwijl men het onderwijs aanhield en zelfs, zoo veel mogelijk, uitbreidde, hetwelk den *Koran* en de *Oostersche Letterkunde* in het algemeen betreft!

Gaan wij verder en zien wij, *hoe de Hoogescholen zelve er onder lijden zouden*, als men er de Godgeleerdheid van afnam! Van tijd tot tijd komen er onder de vreemdelingen, welke haar bezoeken, de zoodanigen, die de gangen dezer wetenschap hier te lande van nabij willen gadeslaan; maar onze Hoogescholen zouden hen tot het ondernemen van de reis naar ons Vaderland dan niet langer uitlokken; gelijk het tevens met den roem gedaan zou zijn, welken zij ook wel door den arbeid harer Godgeleerden verkrijgen. Het gebeurt ook wel eens, dat Hoogleeraars in andere wetenschappen, omtrent zeker punt van onderzoek, de voorlichting van den God-

geleerde behoeven; maar zou het hun niet moeijelijker zijn gemaakt om die te zoeken, wanneer zij niet langer tot Ambtgenooten een' gereeden toegang vonden? Wat nog meer is, vrij aanzienlijk was oudstijds het getal van Studenten, die in de Godgeleerdheid, ofschoon zij niet tot hunnen kring behoorde, de eene of andere les waarnamen, en aan dezulken ontbrak het nog niet geheel en al in de laatste jaren; maar kwam er eene scheiding tot stand, dan werd den Akademieburger althans een dam in den weg gelegd, om Hoogleeraars in die wetenschap te hooren. Zelfs ware het met grond te vreezen, dat vele vakken van kennis, wanneer de Godgeleerdheid niet meer aan dezelfde Akademie als deze behandeld werd, menigen beoefenaar, dien zij nu onder de Theologische Studenten hebben, verliezen zouden. Inzonderheid zouden Hoogleeraars, aan welke *de verklaring der oude Classici* is opgedragen, zich beklagen moeten, als men studenten, die bij het lezen van de schriften der Grieken, de Literatoren uitgezonderd, het meeste belang hebben, door vaneenscheuring der Faculteiten, in het gebruikmaken van hunne lessen belemmerde. En welk nadeel zou men aan de studie der wetenschappen in het algemeen veroorzaken!

Zeker hebben dikwijls de *Encyclopaedisten*, ook onze vermaarde CLARISSE, de Godgeleerdheid wel eens tot een' berg gemaakt, veel te hoog en te steil, om door gewone menschen beklommen te worden. Somwijlen was het, als moest men een andere *Mithridates* zijn, om den naam van Godgeleerde te verdienen. Niet zelden vergat men de uitbreiding, welke de wetenschappen, vooral in deze negentiende eeuw, verkregen hebben, en die ook aan de uitstekendste vernuften de verpligting oplegt, om

hunne studie binnen engere perken te houden, dan een CAMERARIUS, een MELANCHTHON of een KALVIJN zich te stellen had. Zelfs onzen TE WATER zweefde, bij het vervaardigen zijner beroemde rede *de Theologo erudito*, wel eens een onbereikbaar *ideaal* voor oogen. Lag de voornaamste fout niet hierin, dat het *noodzakelijke* en het *nuttige* van elkander niet behoorlijk onderscheiden werd? Misleidde mogelijk ook dezen en genen die zucht tot *veelweterij*, welke men ergens [1]) beweert, dat het hoofdgebrek van latere tijden geworden is? Het zou echter moeijelijk te bewijzen zijn, dat zich elk Student in de Godgeleerdheid, die van de *Historia naturalis*, de *Physica*, de *Astronomie*, de *Anthropologie* zijn werk maakt, door zulk eene zucht vervoeren liet. In die vakken mag althans iemand, die zich wetenschappelijk vormen wil, niet geheel en al vreemdeling zijn. Hetzelfde zij van de *Mathesis* en *Algebra* gezegd, al heeft men het daarmede in de laatste jaren te ver gedreven. Maar in de *Algemeene Geschiedenis* behoort de *Theologant* zoo diep als eenig ander Student, en gewisselijk veel dieper dan de *Medicus*, *Chirurgus en Obstetricus*, door te dringen. Een deel der *Oostersche Letterkunde* kan men tot het grondgebied rekenen, waarop hij zich inzonderheid bewegen moet. En nu de *Bespiegelende Wijsbegeerte* in hare verschillende takken! Men behoeft met FICHTE niet in alles overeen te stemmen, om met hem te erkennen, dat die de Godsdienst en de Wijsbegeerte vaneenscheidt, de eene tot blindheid, de andere tot geesteloosheid veroor-

---

[1]) *Europa en Nederland.* Blad XXXII. bl. 125.

deelt [1]). Doch verwijder nu de Godgeleerdheid van 's Lands Hoogescholen, dan maakt gij tusschen deze en alle andere wetenschappen eene klove, waarvan het natuurlijk gevolg is, dat zij minder beoefend worden. En zoo lijden de Hoogescholen zelve uit kracht van een' maatregel, dien gij te werk schijnt te stellen, om ze te verheffen.

Ik sprak nu nog niet opzettelijk van *het leed, hetwelk de Godgeleerdheid met hare beoefenaars ondergaat*, als zij van hare betrekking tot 's Lands Hoogescholen wordt losgemaakt. Moet zij van die Hoogescholen en gevolgelijk ook van de Athenaea wijken, dan blijft er in ons gansche Vaderland geene plaats meer over, waar zij in haren wijden omvang als wetenschap behandeld wordt. Dan zal zij den terugtogt hebben te doen naar *Seminariën*, eenig en alleen daartoe opgerigt, om Herders en Leeraars voor de Hervormde Kerk op te kweeken. Dat zij niet kan verwijderd worden, zonder dat die Kerk de fondsen, welke haar tot ondersteuning der Theologische studiën toebehooren, in eigendom krijgt, ligt in den aard der zaak. Maar zal zij insgelijks worden toegerust met die boeken, welke tot haar in betrekking staan en om haren wil, reeds eeuwen lang, bijeenverzameld, of door de bezitters als erfgoed geschonken zijn? Zal de Staat te haren gevalle daarvan uit de Akademische Bibliotheeken afstand doen? Dan zouden die Bibliotheeken waarlijk een' schat van werken, ook de zoodanige missen moeten, welke men in andere Faculteiten wel eens evenzeer als in de Theologische noodig heeft. En gebeurde dit niet, dan zouden zij, die zich op de *Seminariën* voor

[1]) a. a. O. IV B. S. 130.

hunnen post zochten te bekwamen, zich menigmaal in bittere verlegenheid bevinden. Doch hoe veel gevaar liepen dezulken, nu zij dat wijde veld van onderzoek niet meer voor zich zagen, om zich met eene sobere en armoedige kennis te vrede stellen! Hoezeer zou de Godgeleerdheid zelve, nu zij uit de rei der wetenschappen was uitgesloten, in de schatting van velen dalen! Welk eene vernedering zou die Christenleeraars, welke thans een' aanzienlijken stand in de maatschappij uitmaken, daardoor treffen, dat zij, die tot hunne opvolgers bestemd zijn, op de Akademiën geen onderwijs in de Godgeleerdheid meer ontvangen mogten!

Zulk eene achteruitzetting zou nu, wat nog meer is, de Godgeleerdheid zich getroosten moeten, *zonder dat zij het aan de maatschappij verdiend had.* Aan den eenen kant zien wij haar, van vroegen tijd af, in hoogachting staan bij mannen, aan welke het hedendaagsch *Europa* eene groote verpligting heeft. De herstellers der beschaafde letteren, zooals een REUCHLIN en AGRICOLA, trokken zich harer met onvermoeiden ijver aan. Naderhand schaamden zich de vermaardste vernuften, een SCALIGER, een CASAUBONUS, een SALMASIUS, een GROTIUS niet, haar tot het voorwerp hunner studie te maken. Dit zijn bekende zaken. Even bekend is het aan de andere zijde, dat velen, die zich, in het een of ander vak van wetenschap, onsterfelijken roem verworven hebben, oorspronkelijk Godgeleerden geweest zijn. Denken wij slechts aan onze dagen, dan komt ons inzonderheid een SCHLEIERMACHER met andere beoefenaars der wijsbegeerte voor den geest. KANT zou zijne *Kritik der reinen Vernunft* en andere boeken, door welke men niet loochenen kon, dat eene heilzame omwen-

teling op het gebied der wijsbegeerte verwekt is, misschien niet geschreven hebben, had hij zich als jongeling niet reeds op de Godgeleerdheid toegelegd. SCHULZE, de eerste, die 's mans leerstellingen in het openbaar verdedigde, was hofprediker in *Pruissen* en dus haar voedsterling. Neen, men zou aan de Godgeleerdheid niets anders dan te kort doen, wanneer men haar, alsof zij bij de wetenschappen achterstond, van de Hoogescholen uitsloot. VON RÄUMER [1]), een vreemdeling, heeft omtrent de *Nederlanden* naar waarheid gezegd, dat zij vroeger, dan eenige andere Staat, het groote voorbeeld eener algemeene verdraagzaamheid van alle Godsdienstige gezindten gegeven hebben; maar nu zou men, door het overdrijven der verdraagzaamheid, onverdraagzaam worden en den roem des volks verduisteren.

Tot dus verre bleven *de gevolgen*, welke de verbanning der Godgeleerdheid van de Hoogescholen *voor de maatschappij* veroorzaken zou, nog onaangeroerd. Die gevolgen zijn op geenerlei wijze te berekenen. Doch zooveel is wel klaarblijkelijk, dat, wanneer wij winst en verlies tegen elkander in de schaal leggen, het verlies verre overweegt. Zegt men, dat de Staat zich de uitgave van eenige duizenden besparen zou; men verliest niet alleen uit het oog wat boven [2]) omtrent zijne verpligting volgens de *Grondwet* is aangemerkt, maar verlangt ook eene bezuiniging, welke te duur gekocht is, wanneer er eene wetenschap aan wordt opgeofferd, die, in onderscheiden tijdvakken, gebloeid heeft tot eer van

---

[1]) *Geschichte Europa's seit dem Ende des funfzehnten Jahrhunderts.* III B. S. 213.

[2]) Bl. 38 volgg.

het Vaderland en ten nutte van het menschdom. Rekent men langs dien weg alleen de *geheele* scheiding tusschen Staat en Kerk mogelijk; men verlustigt zich met een droombeeld, dat zich niet verwezenlijken laat zonder het schenden van onkreukbare regten. Evenwel wil ik het eene en het andere eens voor een oogenblik winst noemen, doch zie eens, hoe veel verlies daartegen oversta! Wierd aan de Godgeleerdheid hare betrekking tot 's Lands Hoogescholen opgezegd, dan moest, gelijk boven reeds gezien is, de Hervormde Kerk zelve, tot opkweeking harer Herders en Leeraars, maatregelen nemen. Maar wat goeds zou er te wachten zijn in een' tijd van twist en verdeeldheid, zooals wij nu beleven? Hetgeen bij de beroeping der Hoogleeraars nu wel eens in het kleine geschiedt, zou dan in het groote geschieden. Uitgebreide partijen zouden hunne bijzondere inzigten laten werken. Hier zou het meer te doen zijn, om tot leidslieden der jeugd mannen te kiezen, die wegens gehechtheid aan den ouden leervorm bekend stonden, dan om onbevooroordeelde waarheidsminnaars te zoeken. Daar zou men bijzonder op voorvechters van nieuwigheid, die zich *liberalen* noemden, het oog vestigen, al waren zij onbruikbaar wegens hunne oppervlakkigheid. Elders zou men er meer op zien, om tusschen de uitersten door te gaan, dan om de bekwaamsten en besten aan te stellen. Kreeg nu de eerstgenoemde partij de overhand, dan ging de vrijheid van onderzoek bij leermeesters en leerlingen, althans voor het oog der menschen, verloren. Delfde zij het onderspit, dan zou zij, tot handhaving harer zoogenoemde regtzinnigheid, hare eigene onderwijzers der jongelingschap tegen die der meerderheid overzetten. Zoo kwamen in de Kerk

veel erger scheuringen, dan de separatistische geest thans aanrigt. In elk geval ontstond er eene nieuwe bron van twist onder eene groote menigte van 's Lands bevolking. Eene vóórproeve hebben wij daarvan gehad, toen het vóór eenige jaren op het tapijt kwam, om de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid aan banden te leggen. Ten laatste zou het nog wel daarop kunnen uitloopen, dat de Staat tot eene tusschenkomst gedrongen en in eindelooze moeijelijkheden gewikkeld werd. Ligtelijk zouden dan ook Hervormden tegen Hervormden, als voorstanders en tegenstanders van den Staat, gelijk vroeger de *Cocceanen* en de *Voetianen*, het harnas aantrekken. Zoo zou het Vaderland de verkeerde toepassing van den stelregel, dat de Staat geene Godsdienst heeft, jammerlijk moeten bezuren. En voor geene wereldlijke magt zou het mogelijk zijn, het kwaad weèr met den wortel uit te roeijen.

Mogten zij, die het bestuur des Lands in handen hebben, zoo het, wat ik nog betwijfele, ernstig door hen gemeend is, om de Godgeleerdheid van de Hoogescholen te verwijderen, dit alles rijpelijk bedenken, voor en aleer daartoe de gewaagde stap gedaan wordt! Mogten de vertegenwoordigers des volks, als eenmaal een ontwerp tot uitsluiting der Godgeleerdheid van het hooger onderwijs ter tafel kwam, onbevooroordeeld genoeg zijn, om daartegen luide hunne stem te verheffen! Die door een' verkeerden geest gedreven wordt, verlieze het toch nooit uit het oog, dat hij met hare achteruitzetting zijn doel niet bereiken zou! Welligt zouden dezulken, die daarvoor thans het sterkst ijveren, er zich, na verloop van ettelijke jaren, het meest over beklagen. Daarom zij het ge-

vaar, waarmede thans de Godgeleerdheid bedreigd wordt, gelijk eene bezwangerde lucht aan den gezigteinder, die bij het opkomen langzamerhand verdwijnt! Zoo zal het blijken, dat *Nederland* de wetenschap in waarde houdt. Zoo blijven onze Akademiën ongeschonden. En als voor die van *Leyden* het derde eeuwgetijde van hare stichting opdaagt, dan zal aan de Godgeleerdheid het lot niet beschoren zijn, dat hare voedsterlingen de feestvreugde ontvlieden, om in de eenzaamheid neêr te zitten en over haar als eene onschuldig verstootene moeder te zuchten en te treuren.